STRATEŠKA (DEZ)ORIJENTACIJA VUČIĆEVE SRBIJE:

NEVOLJNO KA ZAPADU, A ŽELJNO KA ISTOKU

Autor:
Predrag Petrović

Atlantska inicijativa
Centar za sigurnosna i pravna istraživanja

STRATEŠKA (DEZ)ORIJENTACIJA VUČIĆEVE SRBIJE:
NEVOLJNO KA ZAPADU, A ŽELJNO KA ISTOKU

Autor
Predrag Petrović

Izdavač
Atlantska inicijativa
2024.

Norwegian Embassy
Sarajevo

The development of this Policy Paper was supported by the Norweigan Embassy to Bosnia and Herzegovina (BiH). The views and opinions expressed in this text are those of the authors and do not represent the views of the donors.

STRATEŠKA (DEZ)ORIJENTACIJA VUČIĆEVE SRBIJE:

NEVOLJNO KA ZAPADU, A ŽELJNO KA ISTOKU

Autor:
Predrag Petrović

Atlantska inicijativa
Centar za sigurnosna i pravna istraživanja

SADRŽAJ

UVOD 7

OD "ČETIRI STUBA VANJSKE POLITIKE" DO "POLITIKE IZBJEGAVANJA" 10

"SRPSKI SVET" – IDEOLOŠKA OKOSNICA ANTIZAPADNOG STAVA SNS-A 12

VUČIĆ STAVLJA EU INTEGRACIJU SRBIJE NA LED 14

VANJSKA POLITIKA SRBIJE: U RASKORAKU SA EU 16

PRODUBLJIVANJE VEZA SA ISTOČNIM AUTOKRATIJAMA 18

ANTI-ZAPADNA PROPAGANDA VUČIĆEVOG REŽIMA 25

POSLJEDICE: ŠIROKA PODRŠKA RUSIJI, KINI I NEDEMOKRATSKIM VRIJEDNOSTIMA MEĐU GRAĐANIMA 27

OKRETANJE SRBIJE KA ZAPADU: KLJUČNI SLUČAJEVI I PROTUARGUMENTI 30

PODRŠKA RUSIJE I KINE SRPSKOJ VLADI UPRKOS NJENOM ZAOKRETU KA ZAPADU 35

ZAKLJUČAK: VUČIĆEVO OKRETANJE KA ZAPADU JE TRANSAKCIONALNO I NEIZVJESNO 36

IZVORI 39

UVOD

U Srbiji već dugo postoji jako pro-Rusko i anti-Zapadno raspoloženje građana, a vlasti u Srbiji se u ostvarenju dijela spoljnopolitičkih, vojnih, bezbjednosnih i ekonomskih interesa oslanjaju na Rusiju i Kinu. Takođe, tokom posljednjih deset godina, saradnja sa ovim zemljama je značajno proširena. Srbija je takođe jedina zemlja na Zapadnom Balkanu koja nije uvela sankcije Rusiji zbog njezine invazije na Ukrajinu. Sve se ovo dešava iako vladajuća Srpska napredna stranka (SNS) i njen lider, Aleksandar Vučić, retorički ostaju privrženi članstvu Srbije u Evropskoj uniji (EU) i održavaju vojnu saradnju sa zapadnim zemljama. Iz tog razloga, dio zapadnih i domaćih stručnjaka godinama upozorava da Srbija ne želi integraciju u EU, već da je zapravo "mala Rusija" na Balkanu koja djeluje kao ruski proksi.[i] Zbog intenziviranja saradnje s Kinom, Srbija se takođe posmatra kao antizapadni bastion u regionu.[ii]

Međutim, u posljednjih nekoliko godina pojavile su se snažne suprotne tvrdnje koje sugerišu da javna saradnja Srbije s Rusijom i Kinom zapravo prikriva njeno čvrsto kretanje ka Zapadu.[iii] U prilog ovoj tvrdnji idu činjenice kao što su to da Srbija ima razvijeniju vojnu saradnju sa Zapadom nego s Istokom, te da je izvezla municiju u vrijednosti od skoro milijardu dolara u Ukrajinu,[iv] što je četiri puta više nego, recimo, Hrvatska, NATO članica,[v] kao i da ima snažnu namjeru da dozvoli zapadnoj kompaniji eksploataciju strateškog minerala litijuma u Srbiji. Shodno tome, navodno, zapadne zemlje bi trebale imati više razumijevanja za vladu Aleksandra Vučić te da ne treba da zauzimaju oštriji stav prema Srbiji zbog njenog nesklada u vanjskoj politici sa EU.

Međutim, situacija u vezi sa strateškom orijentacijom Srbije nije tako jednostavna i crno-bijela. Da bi se procijenila pozicija Srbije i pravac u kojem se kreće, potrebno je uključiti mnogo širi spektar faktora u analizu,[vi] što ćemo i učiniti dalje u tekstu. Tako ćemo analizirati prirodu vlasti Aleksandra Vučića, njen ideološki temelj, stanje integracije Srbije u EU i usklađenost sa Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom (CFSP), dinamiku odnosa sa Rusijom i Kinom, kao i izvještavanje provladinih medija o glavnim zapadnim i istočnim zemljama, te kako to oblikuje javno mnijenje u Srbiji. Prije donošenja zaključka, takođe će biti razmotreni glavni argumenti koji podržavaju tezu da se Srbija strateški okreće ka Zapadu.

Antizapadni nacionalisti (ponovo) na vlasti

Da bi se bolje razumjela geopolitička orijentacija Srbije i tačnije procijenile njene odluke koje se tiču strateškog pravca zemlje, ključno je razumjeti prirodu aktuelne vlasti, koju vodi Srpska napredna stranka i njen lider, trenutni predsjednik Srbije, Aleksandar Vučić. Naime, SNS je osnovana 2008. godine od strane Tomislava Nikolića i Aleksandra Vučića, bivših visokih funkcionera Srpske radikalne stranke (SRS), ultranacionalističke partije i najvažnijeg prokremaljskog političkog aktera u Srbiji tokom dvije decenije.[vii] Od 1998. do 1999. godine, tokom oružanog sukoba na Kosovu i NATO bombardovanja Srbije, Vučić je obavljao funkciju ministra informisanja, tokom koje je potpisao notorni Zakon o javnom informisanju.[viii] Taj zakon je upamćen po drakonskim kaznama za medije i zatvaranju medija kritičnih prema autokratskom režimu Miloševića.[ix] Nikolić i Vučić su napustili SRS i osnovali SNS jer su shvatili da postojeća otvoreno nacionalistička politika ne može privući dovoljnu podršku birača te da je zapadne države nikada ne bi podržale. Zbog toga su Nikolić i Vučić usvojili mnogo pragmatičniji pristup, fokusiran na borbu protiv kriminala i korupcije, za što su krivili demokratske vlasti koje su upravljale Srbijom između 2000. i 2012. Za razliku od SRS-a, SNS je također prihvatila politiku pristupanja Srbije EU. SNS je, činilo se, bila spremnija na kompromise u rješavanju kosovskog pitanja[1] nego prethodna srpska vlada, što se ogleda u prihvatanju Briselskog sporazuma 2013. godine.[x] Ovi potezi su trebali signalizirati zapadnim zemljama da SNS vodi politiku otvorenu prema Zapadu.

Međutim, nakon prijevremenih parlamentarnih izbora 2014. godine, na kojima je SNS osigurala apsolutnu većinu u parlamentu, demokratske reforme su počele da stagniraju, a Vučićev stil vladavine sve više je nalikovao Rusiji pod Vladimirom Putinom. Do 2017. godine, SNS je preuzela ključne poluge državne moći, koristeći ih sada za privatne interese i gušeći kritičke glasove i političku opoziciju. Mediji su potpali pod potpunu kontrolu vlasti.[xi] Ljudi bliski vlastima vode šest televizijskih kanala u Srbiji (RTS 1, RTS 2, TV Pink, Happy TV, TV B92, TV Prva), svi s nacionalnom pokrivenošću. Postoje samo dvije televizije koje su kritične prema Vučićevoj vlasti (N1 i Nova S), ali one nemaju nacionalnu pokrivenost,[xii] već emituju svoje programe samo putem jedne kablovske TV kompanije (SBB), dosežući do svega trećine građana Srbije.[xiii] Na vanjskopolitičkom planu, Srbija se nije uskladila sa ključnim pozicijama EU prema Rusiji—kao što su osuda ruske invazije na Ukrajinu i uvođenje sankcija Rusiji.[xiv] Iako su Evropska komisija, međunarodni istraživački instituti i think tankovi dokumentovali nagli pad demokratije u Srbiji u posljednjih pet godina,[xv] Zapad je odlučio da ne antagonizira vlast u Beogradu, dajući prednost stabilnosti umjesto demokratije.[xvi]

1 Kosovo je bilo sastavni dio Srbije još od Srednjeg stoljeća, ali je tokom 20. stoljeća postalo središte etničkih i političkih tenzija i nasilnih sukoba. Nakon što je 1998. godine izbio oružani sukob između srpskih snaga bezbjednosti i većinskog albanskog stanovništva na Kosovu, NATO je vojno intervenisao 1999. godine, primoravši srpske bezbjednosne snage i državne institucije da se povuku s Kosova, čime je doprinio *de facto* nezavisnosti Kosova. Kosovo je zvanično proglasilo nezavisnost od Srbije 2008. godine, što su priznale SAD i većina zemalja EU, ali ne i Kina i Rusija. Za više informacija o ovome, pogledajte u: Florian Bieber and Židas Daskalovski, *Understanding the war in Kosovo* (London: Frank Cass, 2003).

Srbija u 2023. – najveći pad demokratije u posljednjih 10 godina

> Prema izvještaju Freedom House-a za 2024. godinu, Srbija je zabilježila najveći pad demokratije u posljednjih 10 godina, što je ujedno i najveći pad demokratije u 2023. godini među 29 tranzicionih zemalja Evrope i Azije koje ova organizacija prati godinama. Glavni razlozi za ovaj historijski pad su značajne neregularnosti i prevare prije, tokom i nakon izbora krajem 2023. godine, opsežna kontrola medijskog prostora od strane vlasti putem koje Vučićev režim sprovodi totalnu propagandu, kao i povećana učestalost napada na novinare koji su kritični prema vlasti.[xvii]

Istovremeno, Vučićeva vlada[2] nikada zvanično nije odbacila politiku pristupanja EU, svjesna da bi to dovelo do otvorenog sukoba sa Zapadom. Umjesto toga, formalno se i dalje pridržava cilja članstva u EU i vrijednosti liberalne demokratije, ali u praksi radi suprotno i povezuje se s autoritarnim režimima poput onih u Rusiji i Kini. Slično tome, Vučić nastoji stvoriti dojam da je i dalje vrlo kooperativan po pitanju Kosova, što se naizgled vidi kroz njegovo prihvatanje Vašingtonskog sporazuma 2021. godine[3] i plana EU za normalizaciju odnosa između Srbije i Kosova iz 2022. godine. Međutim, kreiranjem kontrolisanih kriza i incidenata na Kosovu, Vučić je nastojao odgoditi njihovu implementaciju. Na primjer, u novembru 2022. godine, na inicijativu Srpske liste, koja je pod kontrolom SNS-a, Srbi su napustili kosovske institucije i bojkotovali lokalne izbore. To je kasnije dovelo do nasilnih incidenata na sjeveru Kosova između Srba i međunarodnih te kosovskih sigurnosnih snaga.[4]

Dragan Šormaz, bivši funkcioner SNS-a, koji je bio poslanik i član nekoliko skupštinskih odbora kao predstavnik SNS-a (spoljna politika, nadzor nad bezbjednosnim službama, EU integracije), ukazuje da vlasti u Srbiji ne vode iskrenu politiku pristupanja EU niti vojne neutralnosti. Takođe je naglasio da se Srbija već duže vrijeme usklađuje s Rusijom zbog Vučićevog prezira prema Zapadu i njegovim vrijednostima. Pored toga, Vučićeva dugogodišnja retorika o nezavisnoj i neutralnoj politici Srbije je zapravo taktika koju je Rusija koristila u Ukrajini i Moldaviji, kako bi prikrila svoj uticaj u ovim zemljama.[xviii] I drugi stručnjaci su uvjereni da su Vučićevi pro-EU i prozapadni stavovi samo manevar osmišljen da prikrije njegove antievropske i antizapadne aktivnosti.[xix]

---

2 Kada je SNS došao na vlast 2012. godine, Vučić je postao: prvi potpredsjednik Vlade zadužen za odbranu, sigurnost i borbu protiv organiziranog kriminala i korupcije; ministar odbrane; i sekretar Savjeta za nacionalnu sigurnost. Istovremeno, Vučić je postao i predsjednik SNS-a, pošto je Nikolić dao ostavku na stranačke funkcije kako bi ispunio obećanje da će biti „predsjednik svih građana“. Nakon vanrednih parlamentarnih izbora 2014. godine, kada je SNS osvojio apsolutnu većinu, Vučić je postao premijer do 2017. godine, kada je izabran za predsjednika Republike na neposrednim izborima. Za više informacija o Vučićevoj zloupotrebi sigurnosnih institucija za njegov uspon na vlast, vidi: Predrag Petrović and Jelena Nikić Pejić, "Security Sector Capture in Serbia–An Early Study," (Belgrade: Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy, 2020).

3 Sporazumi o ekonomskoj normalizaciji između Kosova i Srbije, poznati kao Vašingtonski sporazumi, sastoje se od dva formalna dokumenta kroz koja su se Kosovo i Srbija obavezali na promovisanje ekonomskog pomirenja između njih. Avdulah Hoti, tadašnji premijer Kosova, i Aleksandar Vučić, predsjednik Srbije, zvanično su potpisali ove sporazume 4. septembra 2020. godine u Bijeloj kući u prisustvu tadašnjeg predsjednika SAD-a Donalda Trampa. Međutim, obje strane su vrlo malo sprovele iz sporazuma, te je on danas gotovo zaboravljen. "Three years since the Washington Agreement: Why was a good opportunity for normalization missed?," *Kosovo Online* (Mitrovica), September 4 2023, https://www.kosovo-online.com/en/news/analysis/three-years-washington-agreement-why-was-good-opportunity-normalization-missed-4-9.

4 Incident u Banjskoj iz septembra 2023. mogao je dovesti do većeg oružanog sukoba između Srbije i Kosova. U to vrijeme, oko 30 naoružanih i uniformisanih Srba sa sjevera Kosova postavilo je barikade u pokušaju pokretanja oružane pobune. Ubrzo je došlo do sukoba između grupe i kosovske policije, u kojem je poginuo jedan policajac sa Kosova i tri Srbina. Kosovske vlasti su tvrdile da je to bio pokušaj Srbije, uz podršku Rusije, da destabilizuje region u nastojanju da anektira Sjever Kosova, slično ruskim akcijama na Krimu. Jamie Dettmer, "Kosovo attack: Who benefits?," *Politico* (Brussels), October 2 2023

OD "ČETIRI STUBA VANJSKE POLITIKE" DO "POLITIKE IZBJEGAVANJA"

Sjedenje na više stolica u vanjskoj politici Srpska napredna stranka (SNS) je naslijedila od prethodnih demokratskih vlada, koje nisu željele potpuno uskladiti Srbiju sa zapadnim zemljama i savezima. Tako je krajem 2007. godine, Narodna skupština Srbije usvojila je "Rezoluciju o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije", u kojoj se izražava protiviljenje nezavisnosti Kosova, te se zbog odlučujuće uloge NATO-a u sticanju *de facto* nezavisnosti Kosova, proglašava vojnu neutralnost Srbije. Nedugo zatim, 2009. godine, tadašnji predsjednik Srbije Boris Tadić, nakon posjete Pekingu, formuliše takozvana "Četiri stuba" vanjske politike, odnosno da će se Srbija oslanjati na EU, SAD, Rusiju i Kinu kako bi zaštitila svoje interese, te ukazuje da će to biti temeljna doktrina vanjske politike Srbije za duže vrijeme.[xx]

Po dolasku na vlast, SNS je ne samo prihvatila ovu doktrinu, već ju je podigla na viši nivo. Tako je u strateškim dokumentima iz 2019. godine navodeno da je saradnja Srbije sa NATO-om u interesu Srbije, dok je saradnja sa Organizacijom ugovora o kolektivnoj bezbjednosti (CSTO) opredjeljenje sigurnosne politike. To bi značilo da Srbija sarađuje sa NATO jer mora a sa CSTO-om jer želi. Istovremeno, vojna neutralnost je negativno definisana kao nesvrstavanje u vojne-političke saveze, pri čemu je NATO izričito spomenut.[xxi] Srbija je artikulisala ovaj strateški cilj usred rastućih geopolitičkih tenzija između zapadnih demokratija i istočnih autokratskih režima. Dalji korak u jačanju dva istočna stuba vanjske politike Srbije je "politika vrdanja", koju je formulisao Aleksandar Vučić. Ova politika se temelji na balansiranju između Zapada i Istoka, izbjegavajući otvoreno svrstavanje i time ostavljajući prostor za manevar u vanjskopolitičkim odlukama, s ciljem očuvanja unutrašnje stabilnosti i održavanja povoljnijih odnosa sa različitim globalnim akterima.[xxii] Ova politika se u praksi zasniva na izbjegavanju obaveza koje Srbija ima prema EU i zapadnim zemljama, poput uvođenja sankcija Rusiji, dok se to prikriva kratkoročnim ustupcima prema određenim zapadnim akterima.

Strategija vrdanja: Maksimizacija dobitaka u okruženju visokih uloga i neizvjesnosti

Vučićeva politika vrdanja je u suštini nespretna verzija takozvane hedžing strategije. Hedžing strategija označava ponašanje države u kojem ona zauzima srednji položaj između dvije jasne strategije: balansiranja (balancing) i priklanjanja jačoj sili (bandwagoning). Umjesto da se otvoreno opredijeli za jedan blok ili savez, država kroz *hedžing* traži fleksibilnost koja joj omogućava da koristi prednosti oba tabora, istovremeno izbjegavajući potpunu zavisnost od jedne strane.[xxiii] Države pribjegavaju hedžingu kako bi upravljale rizicima povezanim s neizvjesnim geopolitičkim okruženjima. Ova politika ima tri elementa: insistiranje na nepristranosti među konkurentskim silama, primjena suprotstavljenih i balansirajućih mjera te korištenje različitih taktika i alata kako bi se ostvarili ciljevi očuvanja postignutih koristi, uz istovremeno osiguravanje održive opcije za povlačenje u slučaju promjene okolnosti.[xxiv] U praksi, hedžing podrazumijeva balansiranje između očuvanja poluga moći i osiguranja sigurnosti, posebno u neizvjesnom okruženju gdje su ishodi konkurencije ili sukoba nepredvidivi. Slanjem pozitivnih signala objema stranama, umjesto da se priklone jednoj, akteri koji primjenjuju hedžing žele izbjeći zavisnost od jednog aktera uz istovremenu maksimizaciju svoje političke i ekonomske koristi.

Ova strategija, međutim, nije prikladna za sve zemlje. Da bi bila efikasna, tri uslova moraju biti ispunjena istovremeno: strateško okruženje mora biti obilježeno odsustvom direktnih prijetnji njenoj sigurnosti, ne smije biti radikalnih ideoloških podjela te intenzitet suparništva među velikim silama ne sme biti veliki. Ovakva percepcija okruženja Srbije je gotovo u potpunosti prisutna u Nacionalnoj strategiji bezbjednosti iz 2019. godine. Međutim, rat u Ukrajini je veoma promijenio geopolitičko okruženje te je značajno pojačao suparništvo velikih sila i produbio vrijednosni jaz između Rusije i zapadnih država, čineći ovu strategiju neodrživom za Srbiju.[xxv]

Hedžing mnogi smatraju spornim, pa čak i nepoželjnim pozicioniranjem. Tako velike sile ne odobravaju takav pristup, jer preferiraju jasno svrstavanje manjih država u svoje političke blokove. Manje pak države često negiraju da primjenjuju hedžing strategiju, svjesne da balansiranje između velikih sila može izazvati nezadovoljstvo i pritiske s obje strane.[xxvi] Glavni nedostatak ove strategije je taj što, ako se loše sprovede, hedžing može narušiti povjerenje s ključnim akterima i na kraju ugroziti sigurnost države. Umjesto da se izbjegavanjem opredjeljenja osigura fleksibilnost, loše balansiranje može izazvati nepovjerenje kod svih strana, što vodi do političke izolacije i smanjenja podrške od velikih sila u kritičnim trenucima.[xxvii] Čini se da se Vučićeva Srbija često nalazila u situaciji u posljednjih nekoliko godina u kojoj joj niko ne vjeruje.[xxviii] Srbija je, prema svom Ustavu[xxix] i strateškim dokumentima[xxx], posvećena evropskim vrijednostima i principima, kao i vanjskoj politici i članstvu u EU. Shodno tome, Srbija ne bi trebala imati nejasnoća u vezi sa svojim strateškim pravcem u trenutnom geopolitičkom okruženju.

"SRPSKI SVET" – IDEOLOŠKA OKOSNICA ANTIZAPADNOG STAVA SNS-A

Neiskrena politika Vučićevog režima prema integraciji Srbije u EU, njen autokratski zaokret i jačanje odnosa sa Rusijom i Kinom postat će jasniji kada analiziramo ideju "srpskog sveta". U pitanju je koncept koji je prisutan unutar političkih i kulturnih elita, kao i nacionalističkih krugova u Srbiji još od sredine 19. vijeka. Međutim, ovaj pojam je počeo privlačiti pažnju domaće i regionalne javnosti tek 2020. godine, kada ga je tadašnji ministar odbrane Aleksandar Vulin redovno počeo koristiti u javnim nastupima. Vulin je tada izjavio da se nada da predsjednik Srbije, Aleksandar Vučić, stvara srpski svet i da Srbi imaju pravo biti politički ujedinjen narod, kao i da je Vučić predsjednik svih Srba, a da je Beograd centar njihovog okupljanja. Kasnije je pojasnio da srpski svet rješava nacionalno pitanje Srba, sprječava stvaranje Velike Albanije i štiti od genocida nad srpskim narodom. Vulin je naglasio da je proces ujedinjenja započeo zahvaljujući Vučiću i da je nezaustavljiv.

Vulin: ujedinjenje Srba je put do mira na Balkanu

U intervjuu za Politiku, Vulin je govorio o srpskom svetu, izjavivši: „Ako želimo da opstanemo, vrlo brzo ćemo postati ujedinjena politička nacija - kao prvi korak ka ujedinjenju. Srbi će se na kraju ujediniti jer to nikada nisu učinili u istoriji, a doći će vrijeme da se to desi. Jedini način da Balkan ostane stabilan jeste da Srbi žive u jednoj državi. Svi sukobi na Balkanu počinju s diskriminacijom Srba."[xxxi]

Javno korištenje pojma "srpski svet" od strane srpskih zvaničnika izazvalo je zabrinutost u susjednim zemljama, koje to vide kao mogući povratak ideje o Velikoj Srbiji, sada uz snažnu podršku Rusije. *Srpski* i *ruski svet* su dva gotovo identična projekta, izgrađena na frustracijama nacionalista u Rusiji i Srbiji zbog gubitka uticaja i raspada Sovjetskog Saveza, odnosno Jugoslavije u slučaju Srbije. Oba koncepta podrazumijevaju ujedinjenje Srba/Rusa unutar istog kulturnog, medijskog i političkog prostora pod jednim snažnim vođom. Nadalje, javna promocija ovog

koncepta dolazi u vrijeme pojačanih političkih tenzija između Zapada i Rusije te pogoršanih političkih i etničkih odnosa unutar i između Srbije, Kosova i Bosne. Promovišući glasno srpski svet, Rusija suštinski šalje poruku preko Beograda da može, potencijalno i naizgled prema svom hiru, destabilizirati situaciju na Zapadnom Balkanu.

Isprva zapadni zvaničnici nisu ozbiljno shvatali Vulinovo glasno zagovaranje srpskog sveta, budući da on nije imao značajnu političku podršku biračkog tijela u Srbiji. Smatrali su to populističkim nastupom za narod, koji Vulin izvodi bez Vučićeve saglasnosti. Sam Vulin je to praktično potvrdio u jednom intervjuu, prisjećajući se šta mu je važan američki diplomata rekao u dvije prilike: ”‘Aleksandre, ti nisi ni član SNS-a. Ti si potrošan. Sa takvim stavovima, ne možeš opstati.’ Kasnije, kada je napuštao Srbiju, pozvao me je na oproštajnu večeru i rekao: ‘Pogriješio sam; ipak si preživio.’”[xxxii] Međutim, uz Vulina, ideja srpskog sveta je takođe opstala, a vlasti su nastavile s njenom realizacijom.

Od teorije do prakse: Svesrpski sabor

Činjenica da su vlasti počele operacionalizirati koncept ”srpskog sveta” pokazuje da to nije samo propagandno ili populističko sredstvo. Na inicijativu predsjednika Srbije Aleksandra Vučića i predsjednika Republike Srpske Milorada Dodika održan je ”Svesrpski sabor” pod sloganom ”Jedan narod, jedan sabor – Srbija i Srpska,” tokom kojeg su dvije vlade usvojile zajedničku ”Deklaraciju o zaštiti nacionalnih i političkih prava i zajedničkoj budućnosti srpskog naroda.” Zajedničkoj sjednici vlada Srbije i Republike Srpske prisustvovali su politički predstavnici Srba iz Crne Gore i Sjeverne Makedonije, kao i visokorangirano sveštenstvo Srpske pravoslavne crkve, predvođeno poglavarom Crkve. Ubrzo nakon Sabora, oba parlamenta su usvojila deklaraciju. Deklaracija navodi da srpski narod čini jedinstvenu cjelinu te da je ime naroda nepromjenjivo. Takođe tvrdi da Srbi u Crnoj Gori moraju biti priznati u skladu s njihovim višestoljetnim prisustvom u toj zemlji i značajnim udjelom u trenutnom stanovništvu. Na kraju, dokument predlaže da Dan državnosti Republike Srbije bude i Dan državnosti Republike Srpske, koji bi se zajedno obilježavao kao simbol jedinstva.

Kroz ”srpski svet” i njegove izvedene aktivnosti, srpski režim pokušava proširiti svoj uticaj na političke stranke, pokrete i javne ličnosti, kao i na predstavnike interese Srba u Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i Sjevernoj Makedoniji. Cilj je stvoriti ”srpski demos” - jedinstveni politički entitet lojalan Aleksandru Vučiću, a ne državama u kojima ti Srbi žive. Stoga, Svesrpski sabor predstavlja manifestaciju izjave Aleksandra Vulina, često ponavljane u kontekstu srpskog sveta, da je Vučić ”predsjednik svih Srba.” Stručnjakinja za bezbjednost Balkana Ivana Stradner zaključuje da ”srpski svet” i Svesrpski sabor jasno ukazuju na to da Srbija 2024. godine podsjeća na Rusiju od prije deset godina.[xxxiii]

VUČIĆ STAVLJA EU INTEGRACIJU SRBIJE NA LED

Uzimajući u obzir ideologiju režima u Srbiji, postaje jasnija Vučićeva neiskrena politika prema integraciji te zemlje u EU. Naime, Srbija je zvanično kandidat za članstvo u EU od 2012. godine. Od tada je otvoreno 22 od 35 poglavlja, ali su samo dva privremeno zatvorena. Kada su pregovori zvanično počeli, rečeno je da će Srbija biti spremna za članstvo do 2018. godine, što je tada ekspertska javnost smatrala realnim.[xxxiv] Međutim, nakon nekoliko izbornih ciklusa u Srbiji, proces integracije u EU usporen je 2018. godine kada je Srbija izgubila status demokratske države prema svim standardima Freedom House-a.[xxxv] Do pada je došlo jer su SNS i njen lider Aleksandar Vučić po polasku na vlast, umjesto da jačaju vladavinu prava i druge kriterije nepohodne za članstvo u EU, konsolidovali svoju moć nedemokratskim sredstvima, podrivajući državne institucije i sve više se oslanjajući na vaninstitucionalne, koruptivne i često kriminalne mehanizme za upravljanje društvom i državom. U posljednjih nekoliko godina, uz značajne neregularnosti prije, tokom održavanja i nakon izbora, koje su omogućile Vučiću i njegovom SNS-u da ostanu na vlasti, Srbija se dodatno udaljila od članstva u EU. Kao posljedica toga, institut V-Dem klasifikovao je Srbiju kao izbornu autokratiju.[xxxvi] Uprkos nazadovanju, EU je otvorila jedno pregovaračko poglavlje 2019. godine i četvrti klaster 2021. godine. Međutim, srpska vlada nije protumačila ove poteze kao pruženu ruku ili podsticaj za reforme, već kao nešto što je zaslužila i na što ima pravo. Blag stav EU prema nazadovanju Srbije u reformama nije međutim uticala na vlasti da vrate Srbiju na put EU integracije.[xxxvii]

Važnije od otvaranja pregovaračkih poglavlja je njihovo zatvaranje, jer to potvrđuje da je zemlja kandidat uskladila svoje zakonodavstvo sa pravnim standardima EU. Srbija je još 2016. godine zatvorila dva poglavlja (Poglavlje 25 – Nauka i istraživanje i Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura), ali se ovaj uspjeh ne može pripisati značajnim reformskim koracima u tim oblastima. Umjesto toga, to odražava činjenicu da ova polja imaju vrlo malo zajedničkih pravila EU, dajući državama članicama široku autonomiju u tim pitanjima. [xxxviii] Dodatno, važno je napomenuti da se Poglavlja 23 (Pravosuđe i osnovna prava) i 24 (Pravda, sloboda i sigurnost) otvaraju prva i

zatvaraju posljednja. U pogledu formalnog, a što je važnije, suštinskog ispunjenja mjera iz ovih poglavlja, Srbija ostvaruje vrlo loše rezultate.

Stoga, integracija Srbije u EU je u zastoju, ali ne zbog pitanja Kosova, već zbog značajnog nazadovanja u oblastima vladavine prava i demokratije. Prema riječima Vladimira Međaka, stručnjaka za evropsko pravo i evropske integracije, "pitanje Kosova je manje-više riješeno, ali Srbija uopšte nije spremna za članstvo. U međuvremenu, pojavili su se mnogi drugi problemi u oblasti vladavine prava, borbe protiv organizovanog kriminala, korupcije, demokratije, slobode medija, kao i pitanja vezana za sankcije protiv Rusije, situaciju u Banjskoj, i nedavno, nepravilnosti na izborima 17. decembra 2023. godine."[xxxix] Stoga, nije iznenađenje da brojni nalazi domaćih i stranih istraživačkih organizacija nedvosmisleno ukazuju na to da je Srbija zarobljena država s hibridnim ili nedemokratskim političkim režimom.[xl]

Nedavne studije o zarobljenosti države takođe ističu da su ključni akteri ovog negativnog procesa političke figure, posebno vladajuće političke stranke koje podvrgavaju državne institucije svojoj ličnoj i partijskoj kontroli s ciljem neograničene konsolidacije političke moći i nezakonitog bogaćenja. Stručnjaci stoga tvrde da trenutna vlast ne može i ne želi da vodi Srbiju ka EU. Zapravo, vlast je glavna prepreka pristupanju Srbije EU i u velikoj mjeri odgovorna za stanje u kojem se Srbija danas nalazi. Usvajanje i implementacija pravnih standarda EU u Srbiji značilo bi da bi vlada Aleksandra Vučića morala dobrovoljno prihvatiti ograničenja kroz zakone i demokratske procedure, što bi za nju bilo pogubno. Trenutna vlast nije zainteresovana da Srbija postane članica EU, ali je veoma zainteresovana da ostane u procesu EU integracija što je duže moguće jer joj to omogućava pristup EU fondovima bez primjene principa demokratije i vladavine prava.

VANJSKA POLITIKA SRBIJE: U RASKORAKU SA EU

Od 2012. godine, kada je Srbija postala kandidat za članstvo u EU, njeno usklađivanje sa Zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU (CFSP) konstantno je bilo vrlo nisko. Srbija je imala najniže usklađivanje vanjske politike s EU 2017. i 2022. godine, sa 47% i 48%, respektivno. Do 2023. godine ovo usklađivanje povećalo se na 53%. Iako su neki stručnjaci ovo povećanje protumačili kao znak da se Srbija počinje bliže usklađivati s vanjskom politikom EU, dublja analiza pokazuje da to nije slučaj. Blago povećanje usklađivanja u 2023. godini uglavnom je rezultat "manje intenzivnog tempa" novih paketa sankcija protiv Rusije koje je EU uvodila. Još važnije, procenat usklađivanja je deskriptivna kategorija koja odražava opće trendove, ali su specifična pitanja u kojima se Srbija nije uskladila daleko značajnija i pokazuju da li je vanjska politika Srbije suštinski usklađena s EU.[xli]

U 2023. godini, Evropska unija je izdala 136 deklaracija, pozivajući kandidate i potencijalne kandidate da se usklade s njima. Srbija se uskladila sa 72 deklaracije a nije sa njih 63. Srbija se uglavnom uskladila s deklaracijama i restriktivnim mjerama koje se odnose na ISIS/Al-Kaidu, terorizam, Siriju, Burmu/Mjanmar, Gvatemalu, Sudan, Tunis i obilježavanje važnih međunarodnih datuma. Dakle, to su deklaracije i mjere koje su "neutralne" a usklađivanje Srbije sa njima nije posebno problematično za njene istočne autokratske partnere. Među deklaracijama s kojima se Srbija nije uskladila, 25 se odnosi na rat u Ukrajini, 14 na Iran, osam na globalni režim EU sankcija za ljudska prava, tri na Bjelorusiju i po dvije na sankcije protiv Sirije, okvire za restriktivne mjere vezane za terorističke akte (uglavnom prema Iranu) i cyber napade (gdje su na listi ruski i kineski hakeri). Srbija se također nije uskladila s dvije EU deklaracije o Moldaviji, koje uključuju restriktivne mjere protiv proruskih političara i drugih pojedinaca osumnjičenih za akcije usmjerene na destabilizaciju Moldavije i djelovanje protiv proevropske vlade. Razumno je zaključiti da Srbija nije uskladila ove deklaracije zbog umiješanosti Rusije u ove događaje u Moldaviji. Na kraju, Srbija se nije uskladila s obnovom sankcija protiv autokratske Bjelorusije

u dva navrata, niti je podržala političku deklaraciju povodom treće godišnjice problematičnih predsjedničkih izbora u toj zemlji.[xlii]

Dakle, navedeno ukazuje na to da je Srbija zadržala isti obrazac usklađivanja sa ZVSP-om EU, uprkos povećanju procenta usklađenosti, te da nije spremna poduzeti korake koji bi bili u suprotnosti s interesima autokratskih režima.[xliii] U kom smjeru Srbija ide pokazuje i to njeno neusklađivanje sa deklaracijom od 9. decembra povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, iako je to redovno činila u proteklih deset godina. Čak i ako posmatramo samo stepen usklađenosti između vanjske politike Srbije i EU, Srbija je zapravo na dnu, uprkos povećanju usklađenosti u 2023. godini. Među svim zemljama kandidatima (izuzev Turske), Srbija je bila druga najniža po usklađenosti sa ZVSP-om u 2023. godini. Jedina druga zemlja kandidat sa nižim stepenom usklađenosti bila je Gruzija, sa 47%. Zemlje kandidati sa Zapadnog Balkana imaju 100% usklađenost svojih vanjskih politika sa EU.[xliv]

PRODUBLJIVANJE VEZA SA ISTOČNIM AUTOKRATIJAMA

Istovremeno sa stagnacijom EU integracija Srbije i njenim hodom ka autokratiji, Vučićev režim autokratije i njeni lideri treba da pruže alternativni model političkog, ekonomskog i sigurnosnog organizovanja i upravljanja, a nasuprot zapadnim demokratijama, te da posluže kao izvor političkog legitimiteta za Vučićev režim. Ruska invazija na Ukrajinu zakomplikovala je daljnje jačanje saradnje između Srbije i Rusije, zbog čega je Vučićev režim intenzivirao saradnju sa Komunističkom Kinom, koja treba da posluži kao zamjena za Rusiju.[xlv]

Jačanje veza sa Putinovim režimom

Vučićevo prorusko usmjerenje ne bi trebalo biti iznenađenje. Od svog osnivanja, SNS je zapravo jačala odnose i saradnju sa Rusijom, dok je zvanično vodio politiku pristupanja Srbije EU. Saradnja je produbljivana na stranačkom nivou, između SNS-a i Jedinstvene Rusije, ali i među državnim institucijama dvije zemlje, uključujući u oblasti sigurnosti i odbrane. Tako su SNS i Jedinstvena Rusija potpisali sporazume o saradnji 2010, 2016. i 2018. godine, koji su nadilazili simbolične geste i jasno definirali različite oblasti saradnje, kao što su razmjena iskustava u stranačkoj i omladinskoj saradnji, organizacijski rad, razmjena informacija i priprema članova stranke za državne funkcije.[xlvi] Jedan od navedenih ciljeva ovih sporazuma je unaprjeđenje međudržavnih odnosa kroz poboljšane stranačke veze,[xlvii] što je postignuto kroz brojne međudržavne sporazume, memorandume i protokole. Tako je 2012. otvoren Rusko-srpski humanitarni centar, a naredne godine Srbija je postala posmatrač u Organizaciji ugovora o kolektivnoj bezbjednosti (CSTO).[5] Srbija je jedina balkanska država sa potpisanim sporazumima o

5 CSTO (Organizacija ugovora o kolektivnoj sigurnosti) je vojni savez pod vodstvom Rusije, sastavljen od sedam bivših sovjetskih država, osnovan 2002. godine. Njegova prvobitna deklarisana svrha bila je suzbijanje spoljne agresije protiv članica i usklađivanje njihovih spoljnopolitičkih stavova. Organizacija se od tada bavi i nekonvencionalnim izazovima (sajber prijetnje, terorizam, etnički nemiri, humanitarne krize, mirovne misije, itd.). Takođe podržava prodaju oružja, proizvodnju, kao i vojne obuke i vježbe među članicama. Rusija je dominantni član CSTO-a, koristeći organizaciju za jačanje svog uticaja u inostranstvu. Mnogi stručnjaci smatraju CSTO evroazijskom protivtežom NATO-u. Srbija i Afganistan uživaju status posmatrača bez članstva od 2013. godine. Richard Weitz, *Assessing the collective security treaty organization: Capabilities and vulnerabilities* (Carlisle: US Army War College Press 2018).

sigurnosnoj saradnji, zajedničkim vojnim vježbama sa Rusijom, te je i jedina balkanska zemlja koja je modernizovala svoje oružane snage ruskim naoružanjem.[xlviii] Ove sporazume pratile su posjete visokih zvaničnika Srbije i Rusije, uključujući Vladimira Putina, predsjednika Rusije, Sergeja Šojgua, ministra odbrane, Nikolaja Patruševa, sekretara Savjeta bezbjednosti, te Sergeja Lavrova, ministra vanjskih poslova. Tokom posjete Srbiji 2019. godine, Vladimir Putin je dodijelio Orden Aleksandra Nevskog predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću za njegov značajan lični doprinos multilateralnoj saradnji s Rusijom.[xlix]

Ključni stubovi ruskog uticaja u Srbiji

Današnji uticaj Rusije u Srbiji, kao i pozitivni stavovi građana Srbije prema njoj, imaju korijene u historiji, kulturnoj i vjerskoj bliskosti dvaju naroda (kako stvarnoj tako i izmišljenoj) te ratnom raspadu socijalističke Jugoslavije (1991–1999). Tokom ovog perioda, Rusija je izgradila sliku zaštitnika Srbije od "zlog Zapada," koji je predstavljen kao glavni akter koji oduzima historijske teritorije Srbiji.[l] Demokratska vlada koja je 2000. godine zamijenila autokratski režim Slobodana Miloševića nije napravila radikalan zaokret ka Zapadu; umjesto toga, odlučila se osloniti na Rusiju (a kasnije i na Kinu) u svojoj vanjskoj politici prema Kosovu, koje je proglasilo nezavisnost od Srbije 2008. godine, nakon NATO-ove vojne intervencije 1999. godine. Takođe, tadašnje demokratske vlasti su prodale naftnu industriju Srbije Rusiji za djelić njene vrijednosti i potpisale energetski sporazum o isporuci ruskog gasa i izgradnji gasovoda Južni tok. Predaja energetske sigurnosti Rusiji bila je u suštini ekonomska, politička i sigurnosna cijena koju je Srbija platila za podršku Rusije u vanjskoj politici.[li]

Ruska podrška spoljnopolitičkim interesima Srbije bila je usmjerena na sprječavanje priznanja nezavisnosti Kosova od strane članica UN-a i njegovog prijema u međunarodne i međuvladine institucije.[lii] Rusija (i Kina) blokirale su ulazak Kosova u UN, dok mnoge njene članice nisu priznale ovu zemlju.[liii] Sa širenjem uticaja ruske vanjske politike, posebno u Africi, Srbija i Rusija su otpočele kampanju ohrabrivanja zemalja da povuku priznanje Kosova. Surinam je prva država koja je povukla priznanje Kosova 2017. godine, samo nekoliko dana prije posjete ministra vanjskih poslova te zemlje Rusiji.[liv] Prema posljednjim dostupnim podacima, 27 zemalja povuklo je priznanje Kosova. Istraživanja pokazuju da su priznavanje, nepriznavanje i povlačenje priznanja Kosova zavisile od obima i kvaliteta odnosa koje te zemlje imaju sa SAD-om s jedne strane i Rusijom s druge.[lv]

Još jedna važna osnova ruskog uticaja u Srbiji je energija, budući da Rusija snabdijeva Srbiju gasom u pouzdanim i dovoljnim količinama po povoljnim cijenama. Iako je Srbija u posljednjih nekoliko godina napravila značajne korake u diversifikaciji izvora energije, Rusija će vjerovatno ostati glavni izvor gasa za Srbiju u narednim godinama, jer je količina gasa koju Srbija može očekivati iz novih alternativnih izvora vrlo neizvjesna, kao i cijene koje bi za taj gas plaćala.[lvi] Stoga se očekuje da će Srbija obnoviti svoj ugovor o gasu s Rusijom, koji ističe 2025. godine, i da će ovo biti ključna tačka pritiska i uticaja Rusije na srpske vlasti prije, tokom i nakon potpisivanja

ugovora. Ova perspektiva se slaže s Putinovom izjavom iz septembra 2024. godine, u kojoj je naglasio značajnu ulogu Rusije u snabdijevanju Srbije energijom, napominjući da su isporuke za Srbiju pravovremene i po vrlo povoljnim uslovima. Takođe je najavio namjeru da razgovara sa Srbijom o ugovoru o snabdijevanju gasom koji ističe 2025. godine. Putin je istakao i pad trgovinske razmjene između dviju zemalja te naglasio potrebu za rješavanjem uzroka i prepreka ovoj saradnji, sugerirajući da je vrijeme za održavanje sastanka Međuvladinog komiteta za trgovinsku, ekonomsku i naučno-tehničku saradnju između Srbije i Rusije, koji se nije sastao već dvije godine. Dodatno, ruski predsjednik izrazio je očekivanje da će se sastati s predsjednikom Srbije Vučićem na samitu BRICS-a.[lvii]

Vučićev dug Rusiji za negiranje genocida

Rusija je iskoristila svoju poziciju u Vijeću sigurnosti UN-a i svoj diplomatski uticaj kako bi zaštitila Vučićeve interese prema Bosni i Hercegovini, posebno u slučaju negiranja genocida u Srebrenici. Godine 2015, Rusija je blokirala usvajanje rezolucije kojom se osuđuje genocid u Srebrenici počinjen 1995. godine, a koju je predložila Velika Britanija i podržale SAD i zemlje EU.[lviii] Rusija (kao i Kina i Sjeverna Koreja) takođe je iskoristila svoje diplomatske kanale i međunarodni uticaj da pomogne Vučiću u sprječavanju usvajanja rezolucije o genocidu u Srebrenici 2024. godine na Generalnoj skupštini UN-a.[lix] Rezolucija je na kraju ipak usvojena sa 84 glasa za, dok je 19 zemalja glasalo protiv, a 68 je bilo suzdržano. Moskva jeste lobirala protiv rezolucije, ali ne u istoj mjeri kao prije devet godina, potpuno svjesna da više nema isti nivo podrške i utjecaja.[lx] Uz to, Rusija je zaokupljena vlastitim problemima i nema volje da se ozbiljnije angažuje u situaciji na Balkanu. Štaviše, rezolucija nije pravno obavezujuća, iako su srpske vlasti pokušale da je prikažu kao dokument koji bi proglasio Srbiju i sve Srbe odgovornima za genocid i čitav ratni raspad Jugoslavije, implicirajući da bi Srbija morala platiti ratne reparacije.[lxi] Iako Rusija nije uspjela spriječiti usvajanje Rezolucije, sigurno će nastojati iskoristiti diplomatske napore koje je uložila u ime Srbije. Vučić je već izrazio svoju zahvalnost Rusiji dodjeljujući Orden srpske zastave stalnom predstavniku Rusije pri UN-u Vasiliju Nebenzji, kao i zamjenicama šefa ruske misije, Mariji Zabolockoj i Ani Jevstigneevoj.[lxii]

Aleksandar Vulin: antizapadni operativac režima nagrađen od strane FSB i SVR

Važno je napomenuti da je Aleksandar Vulin najglasniji zagovornik ideje srpskog sveta te da je on u proteklih deset godina vladavine SNS-a obavljao važne državne funkcije. Vulin je najprije bio direktor Kancelarije za Kosovo pri Vladi Srbije; zatim je obavljao uloge ministra rada, odbrane i unutrašnjih poslova, a krajem 2022. godine imenovan je za direktora Bezbednosno-informativne agencije.[6] Tokom njegovog mandata u Ministarstvu odbrane i Ministarstvu unutrašnjih poslova,

6 Vulin je podnio ostavku na mjesto direktora BIA-e početkom novembra 2023. Komentarišući ostavku, Vučić je izjavio da se raduje novoj saradnji sa Vulinom i budućim zajedničkim uspjesima. Vučić je zaista dodijelio Vulinu poziciju zamjenika premijera u novoformiranoj Vladi Srbije 2024. godine. Slobodan Maričić, "Srbija i politika: Izabrana nova Vlada

kada je vojska bila u procesu ponovnog naoružavanja i opremanja, Vulin je javno zagovarao srpski svet. Aleksandar Vulin je lider Pokreta socijalista, mikropolitičke stranke bez značajne podrške birača u Srbiji,[lxiii] te je važne državne funkcije obavljao zahvaljujući svojoj lojalnosti Aleksandru Vučiću i Rusiji a ne zbog svoje izvorne političke moći. Pojedini izvori navode da je Vulin jedna od najvažnijih figura Putinovog režima u Srbiji, zadužen za postavljanje proruski orijentisanog kadra u ključne državne institucije, a što je on zaista i realizovao unutar vojske, policije i bezbjednosno-obavještajne službe.[lxiv] Na težinu Vulinovih poruka o srpskom svetu ukazuje između ostalog i činjenica da je, po nalogu Moskve, započeo progon ruskih opozicionara u Srbiji, kao i ruskih izbjeglica kritičnih prema Putinu, što je opisano u narednom odjeljku.[lxv]

Aleksandar Vulin podnio je ostavku na poziciju direktora Bezbednosno-informativne agencije krajem 2023. godine, navodeći da ne želi biti razlog za uvođenje sankcija EU i SAD-a protiv Srbije.[lxvi] Međutim, prema Danielu Serweru, njegova ostavka ne ukazuje na promjenu u politici Srbije prema podršci Rusiji, već na defanzivni pokušaj srpskih vlasti da izbjegnu sankcije. Činjenica da je bilo potrebno tri mjeseca a ne tri dana da Vulin podnese ostavku sugeriše da je postojao stvarni otpor kod predsjednika Vučića, koji dijeli Vulinov pogled na svijet i ambiciju za političkom kontrolom nad srpskim stanovništvom u susjednim zemljama. Dodatno, prema Serweru, ruski uticaj duboko je prodro u BIA.[lxvii] Stoga nije iznenađujuće da je BIA nastavila slijediti Vulinove direktive nakon njegovog odlaska, posebno one koje se odnose na borbu protiv unutrašnjih i vanjskih neprijatelja Srbije.[lxviii] Nadalje, Vulin je, zajedno sa Markom Parezanovićem šefom operative BIA, predstavljao Srbiju na sigurnosnom forumu u Sankt Peterburgu u aprilu 2024. godine, a prije nego što je imenovan za potpredsjednika vlade i ministra bez portfelja u novoj vladi Srbije. Vulin je učestvovao na Forumu na lični poziv Nikolaja Patruševa, tadašnjeg sekretara ruskog Savjeta bezbjednosti.[lxix]

Šef obavještajnih operacija radi za Kremlj?

Među stručnnom javnošću raste zabrinutost da je Rusija duboko infiltrirala svoje operativce unutar ključnih srpskih državnih institucija - posebno u vojsci, policiji i obavještajnim službama. Kao važan primjer navodi se Marko Parezanović, trenutni šef operacija u Bezbednosno-informativnoj agenciji (BIA). Godine 2018. Parezanović je javno izjavio da najveća prijetnja sigurnosti Srbije dolazi od prikrivenih aktivnosti pojedinaca unutar nevladinih organizacija, političkih partija, medija i sindikata. Šef operative je ovu izjavu dao na konferenciji koju je organizovala ultranacionalistička grupa Narodna avangarda, kojoj su prisustvovali visoki državni zvaničnici, uključujući predsjednika Vučića. Prema provladinim medijima, Parezanović je odigrao ključnu ulogu u širenju političkog uticaja Vučićevog režima kroz prikrivene operacije u susjednim zemljama, posebno u Crnoj Gori.[lxx] Odlikovali su ga predsjednici Rusije, Srbije i Republike Srpske. Uprkos optužbama da je ruski operativac, Parezanović i dalje drži ključnu poziciju unutar BIA.[lxxi]

Srbije, Miloš Vučević premijer," *BBC News na Srpskom* (Beograd), 30. april 2024, https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-68927828.

Nakon preuzimanja novih funkcija u vladi, Vulin je tri puta posjetio Moskvu u roku od četiri mjeseca, te održao zvanične sastanke sa visokim vojnim, policijskim i sigurnosnim zvaničnicima, kao i s ruskim ministrom vanjskih poslova i savjetnikom za vanjske poslove predsjednika Rusije. Tokom ovih posjeta, Vulin je razgovarao o strateškom partnerstvu između Srbije i Rusije, modelima i mehanizmima za saradnju Srbije sa BRICS-om, te o pružanju otpora zapadnom pritisku.[lxxii] Ponovno je potvrdio da Srbija neće uvesti sankcije Rusiji i izrazio zahvalnost ruskim sigurnosnim službama za sprječavanje obojene revolucije i puča u Srbiji.[lxxiii] Vulin je također položio vijenac na grob sovjetskog diktatora Josifa Staljina, postavši prvi srpski i jugoslovenski predstavnik koji je to učinio. Tokom svoje posljednje posjete Kremlju, Vulin se sastao lično sa predsjednikom Putinom.[lxxiv]

U znak priznanja za njegov značajan lični doprinos jačanju saradnje između BIA-e i ruskih sigurnosno-obavještajnih službi u zaštiti nacionalnih interesa Srbije i Rusije, Vulin je odlikovan od strane FSB-a i SVR-a. Drugo priznanje, Orden prijateljstva, Vulinu je dodijelio predsjednik Putin.[lxxv] Ministarstvo finansija SAD-a stavilo je Vulina na listu sankcija 2023. godine, dok je obavljao dužnost direktora Bezbjednosno-informativne agencije, zbog korupcije i umiješanosti u trgovinu drogom, što olakšava maligne aktivnosti Rusije u regionu.[lxxvi]

Srpske obavještajne službe: produžena ruka ruskih tajnih službi

U decembru 2021. godine, tadašnji ministar unutrašnjih poslova Aleksandar Vulin sastao se u Moskvi s Nikolajem Patruševim, sekretarom ruskog Savjeta bezbjednosti, gdje su se dogovorili o formiranju zajedničke radne grupe za borbu protiv obojenih revolucija. Ova grupa fokusira se na sprječavanje masovnih demonstracija i praćenje opozicionih aktivista, nevladinih organizacija i novinara, čime se formalizuju već jake veze između srbijanskih i ruskih sigurnosnih službi. Srpske obavještajne službe pomno su pratile seminar koji su u Beogradu vodili ruski opozicioni lideri Andrej Pivovarov i Vladimir Kara-Murza, a Vulin je lično predao materijale o nadzoru Patruševu, koji su kasnije korišteni za izricanje dugotrajnih kazni zatvora obojici lidera u Rusiji.[lxxvii] Srbijanske vlasti također su ciljale liberalne ruske emigrante u Srbiji, poput Petra Nikitina, vođe Ruskog demokratskog društva (RDS), kojem je privremeno zabranjen ulazak u Srbiju, i Vladimira Volohonskog, kojem je odbijena dozvola boravka, obojici zbog njihovog prodemokratskog aktivizma. Mnogi drugi ruski emigranti, kritični prema Putinovom režimu, suočili su se s pojačanim pritiscima, pri čemu su ispitivani, odbijena im je boravišna dozvola ili državljanstvo. Analitičari su uvjereni da Vulin samo provodi Vučićeve odluke usmjerene na zadovoljenje ruskih interesa.[lxxviii]

Produbljivanje saradnje Srbije i Kine

Dolaskom na vlast, SNS je ojačao saradnju Srbije ne samo sa Rusijom već i sa Kinom, i to na strateškom nivou, u oblastima ekonomije i infrastrukture, kao i kulture, a kasnije u vojnoj odbrani i sigurnosti. Ovo je praćeno brojnim potpisanim sporazumima, deklaracijama i zvaničnim

posjetama. Još 2013. godine, tokom posjete predsjednika Srbije Pekingu, dvije države su objavile zajedničku izjavu o produbljivanju strateškog partnerstva, koja je zvanično potpisana 2016. godine. U 2014. godini, Srbija je bila domaćin trećeg sastanka kineske inicijative za saradnju sa državama Centralne i Istočne Evrope, poznate kao inicijativa 16+1, čiji je jedan od ciljeva jačanje Inicijative pojasa i puta u ovom dijelu Evrope. Ekonomska saradnja između Kine i Srbije kulminirala je 2023. godine potpisivanjem Sporazuma o slobodnoj trgovini. Prema zvaničnim podacima, Kina je do sada uložila 5,5 milijardi dolara u Srbiju,[lxxix] Ali dug Srbije prema Kini takođe je narastao na gotovo 3 milijarde dolara.[lxxx] Od 2017. godine, saradnja između dvije zemlje u vojnoj sferi je intenzivirana, pri čemu je Kina do 2019. godine donirala oko 75 miliona dolara vrijednu vojnu opremu Vojsci Srbije.[lxxxi] Kina je takođe bila i najveći vojni donator Srbiji u 2023. godini. Poboljšana je i saradnja u transferu tehnologije, te je Srbija razvila domaći dron uz pomoć kineske tehnologije. Na kraju, Srbija je nedavno nabavila protivavionske raketne sisteme i borbene dronove iz Kine.[lxxxii]

U oblasti javne sigurnosti, Srbija je nabavila hiljade pametnih kamera visoke rezolucije iz Kine, sposobnih za prepoznavanje lica u realnom vremenu, koje su postavljene širom gradova u Srbiji. Formirane su zajedničke srpsko-kineske policijske patrole u nekoliko gradova, a sprovedene su i zajedničke antiterorističke vježbe između dviju policijskih snaga.[lxxxiii] Mreža kamera širom srpskih gradova koristi se za prikupljanje velike količine podataka u realnom vremenu o građanima Srbije i njihovim aktivnostima, radi nadzora populacije i političkih dešavanja, po uzoru na Kinu.[lxxxiv]

Pored međudržavne saradnje, SNS je istovremeno ojačao svoje veze s Komunističkom partijom Kine (KPK), koja služi kao model za upravljanje velikim sistemima, poput državnih institucija. Zapravo, saradnja između dviju partija predstavlja jednu od pokretačkih snaga odnosa između Srbije i Kine, a ovo često otvoreno podstiču vodeći zvaničnici SNS-a. Na primjer, tokom samita povodom obilježavanja sto godina KPK, predsjednik Srbije Aleksandar Vučić izjavio je da su ta partija i njen lider inspiracija za Srbiju, jer je zahvaljujući ovoj partiji Kina prešla iz zemlje u razvoju koja je primala međunarodnu pomoć u globalnu supersilu u samo nekoliko decenija.[lxxxv]

Ka zajedničkoj (anti-zapadnoj) budućnosti

Nedavna posjeta kineskog predsjednika Srbiji posebno je značajna za produbljivanje saradnje između dva režima. Na poziv predsjednika Srbije Aleksandra Vučića, kineski predsjednik i generalni sekretar Komunističke partije Kine, Xi Jinping, boravio je u zvaničnoj posjeti Srbiji 7. maja 2024. godine. Iako vlasti Srbije pokušavaju predstaviti ovu posjetu kao ekonomsku, ona je zapravo bila politička, sa snažnom anti-zapadnom orijentacijom. Ovo je očigledno iz izbora datuma posjete, koji se poklapa sa 25. godišnjicom NATO bombardovanja kineske ambasade u Beogradu. Osim toga, posjeta se dogodila neposredno prije Dana Evrope, a umjesto da obilježi ovaj dan kao kandidat za članstvo u EU, Srbija je proslavila svoje „čelično prijateljstvo“ s autokratskom Kinom. Bivši ambasador Srbije u Vašingtonu, Ivan Vujačić, zaključio je da je posjeta

kineskog predsjednika Srbiji signal vlade u Beogradu Evropljanima da Srbiji „nisu potrebna sredstva EU“ i da „svi uslovi i zahtjevi vezani za dobijanje tih sredstava nas ne zanimaju.“[lxxxvi]

Snažna anti-zapadna orijentacija ove posjete očigledna je i iz činjenice da su dvojica predsjednika potpisala zajedničku izjavu o produbljivanju i unaprjeđenju sveobuhvatnog strateškog partnerstva i izgradnji zajednice Srbije i Kine sa zajedničkom budućnošću u Novoj eri. Kina je odabrala da gradi zajedničku budućnost sa Srbijom jer, riječima kineskog predsjednika Xi Jinpinga, „Kina i Srbija uživaju političko povjerenje koje je snažno kao stijena... Naša praktična saradnja je ojačana, koordinacija je bliska po međunarodnim pitanjima, a imamo čelično prijateljstvo koje samo postaje jače.“[lxxxvii] Predsjednik Srbije Aleksandar Vučić izjavio je da „nebo je granica“ kada je u pitanju saradnja između dvije zemlje.[lxxxviii] Srbija je prva zemlja u Evropi koja je pristala biti dio kineske globalne inicijative, putem koje Kina prvenstveno nastoji ponuditi zemljama u razvoju politički model koji predstavlja alternativu zapadnom modelu demokratije. Prema Liu Gangu, predsjedniku Instituta Xinhua, ciljevi ove centralne inicijative kineske vanjske politike su ujedinjenje zemalja u razvoju, jer 80% svjetske populacije živi u tim zemljama, te „razbijanje zapadnog mita o centru i periferiji“ i prevazilaženje „zapadne tradicije osvajanja i asimilacije.“[lxxxix]

Pored izjave o zajedničkoj budućnosti, Srbija i Kina potpisale su 29 sporazuma, pri čemu većina tih dokumenata nije direktno vezana za ekonomiju. Zapravo, najveći dio tih sporazuma, njih 10, odnosi se na medijsku sferu. Iako javnost nema pristup sadržaju tih sporazuma, činjenica da Vučićev režim, koji se ubrzano kreće ka autokratiji, potpisuje medijske sporazume s komunističkom državom poznatom kao najveći zatvor za novinare na svijetu, gdje je cenzura Komunističke partije apsolutna, ukazuje na moguću suštinu i posljedice tih sporazuma.[xc] Istraživanja su pokazala da Kina u zemljama Globalnog juga koristi međuvladine programe saradnje (prvenstveno razmjene i obuke) kako bi proširila svoju obavještajnu mrežu i utjecaj, dok istovremeno izvozi svoj autoritarni model vladanja. U Srbiji transfer znanja iz Kine o tome kako upravljati državom traje već 10 godina. Na primjer, prije nekoliko godina, velika delegacija iz SNS-a posjetila je Kinu i prošla obuku o tome kako politička partija treba da upravlja državom.[xci] Među 29 potpisanih sporazuma nalaze se i oni koji omogućavaju 50 naučnika da putuju u Kinu, kao i mogućnosti za 300 mladih građana Srbije da studiraju u ovoj zemlji.[xcii]

Kina je zaista pokrenula značajne ekonomske projekte u Srbiji tokom posljednjih 15 godina, ali je taj interes vremenom opao jer se Kina suočava s domaćom ekonomskom krizom i nedostatkom dovoljnih finansijskih resursa. Osim toga, Srbija nema značajan ekonomski značaj za Kinu. Suprotno tvrdnjama nekih analitičara i predstavnika srbijanske vlade, Srbija nije kineska odskočna daska ka EU. Tu ulogu preuzela je Mađarska, koja, kao članica EU, omogućava Kini da tamo smjesti svoje fabrike i izbjegne carine i druge namete prilikom izvoza proizvoda na evropsko tržište. To potvrđuje otvaranje kineskih fabrika električnih vozila (BYD) i postrojenja za litijumske baterije (CATL) u Mađarskoj, a ne u Srbiji. Uzimajući u obzir ove okolnosti, ekonomski novinar Miša Brkić zaključuje da „ekonomska saradnja prikriva i maskira odlične političke odnose između dvije autoritarne vlade.“[xciii]

ANTI-ZAPADNA PROPAGANDA VUČIĆEVOG REŽIMA

Anti-zapadni narativi i poruke već dugo su prisutni u Srbiji, ali s dolaskom SNS-a na vlast i jačanjem dva istočna stuba spoljne politike Srbije, ti narativi su dodatno intenzivirani. Srž rečenih narativa čine poruke koje su pro-ruske i pro-putinovske, prikazujući Putina kao velikog lidera koji je stabilizovao Rusiju i ojačao je politički, ekonomski i vojno. Posljednjih godina, tome su pridodate i pro-kineske poruke. Zapad se prikazuje kao globalni hegemon ali u opadanju, koji započinje ratove kako gubi svoju moć. Ove poruke šire mediji bliski Aleksandru Vučiću i SNS-u. Prorežimske televizije i novine ne samo da šire pro-rusku propagandu, već je njihova retorika čak i emotivnije obojena od one u ruskim medijima.[xciv] Ovo je dostiglo ekstremne nivoe tokom rata u Ukrajini, sa apsurdnim tvrdnjama da je Ukrajina napala Rusiju i da su Zapad, posebno SAD i Velika Britanija, odgovorni za rat, dok je Putin navodno učinio sve kako bi ga spriječio. Na primjer, dnevni list Informer, čiji je glavni urednik Dragan Vučićević jedan od najjačih propagandista Vučićeve vlasti, objavljivao je na naslovnim stranama: „Amerikanci guraju cijeli svijet u haos: Ukrajina napala Rusiju“, „Strahota rata: artiljerija nasumično gađa vrtiće, škole, bolnice.“ Ostali prorežimski mediji imali su slične naslovne strane: „Svijet na ivici katastrofe: Ukrajina napala Rusiju!“ (Alo), „Putin: Rusija je učinila sve za mir u Ukrajini“ (Kurir), „Prolivena krv na ruskoj granici“ (Večernje novosti).[xcv]

Prorežimski mediji su ove narative dodatno proširili, sugerirajući da se ruska vojna intervencija neće zaustaviti u Ukrajini, već će se proširiti na Balkan, gdje će „osloboditi“ svoje saveznike od liberalne vladavine nametnute sa Zapada i ispraviti historijske nepravde. Srpski telegraf je objavio senzacionalistički naslov: „Britanci u velikoj panici. Putin šalje vojsku da ujedini Srbiju i Republiku Srpsku.“ Drugi mediji koristili su manje senzacionalistički jezik, ali su prenosili slične poruke, usvajajući (kvazi)analitički ton. Ovi izvještaji su naglašavali da su vojna i ekonomska moć Zapada u naglom padu, dok zemlje BRICS-a rastu, čineći neizbježnim pojavu multipolarnog i pravednijeg svijeta.[xcvi] Prorežimske srpske televizijske stanice, uključujući Pink i Happy, također su prihvatile pro-Putinov i anti-zapadni stav. Njihove najgledanije emisije uključuju

prozapadne analitičare, ali su ti analitičari obično brojčano nadjačani i rutinski „poraženi“ u debatama od strane pro-Putinovih analitičara, među kojima su mnogi bivši vojni i obavještajni oficiri. Ovaj pristup omogućava stvaranje privida postojanja uravnotežene diskusije, dok je zapravo njihov ishod po pravilu jačanje proruskog raspoloženja među gledaocima. Prorežimski mediji u Srbiji jesu ublažili prorusku retoriku kada je postalo jasno da ruska invazija na Ukrajinu neće biti brza ni laka, ali ona ipak i dalje čini značajan dio medijskog prostora.[xcvii]

U posljednjih nekoliko godina, Srbija je svjedočila porastu prokineskih narativa, koji su postali posebno izraženi tokom pandemije COVID-19. Prorežimski mediji naširoko su izvještavali o pasivnom odgovoru Europske unije u pomaganju Srbiji, dok su Kinu prikazivali kao primarni izvor pomoći. Naslovi su proglašavali „smrt evropske solidarnosti“ te da je ona „bajka na papiru.“ Vlasti Srbije iskoristile su ovu priliku da istaknu „vječno čelično prijateljstvo“ i „bratske odnose“ između Srbije i Kine.[xcviii] Istraživanja pokazuju da je glavni izvor ovog narativa bio predsjednik Srbije Aleksandar Vučić, koji je često isticao kako Srbija „traži kinesku ljubav“ i kako je zemlja „beskrajno zahvalna za sve.“ Slično proruskoj propagandi, prorežimski mediji u Srbiji pojačali su emocionalno nabijeni prokineski i antievropski narativ tokom pandemije.[xcix] Ovo je prikazalo Kinu kao nezamjenjivog i jedinog istinskog saveznika Srbije, dodatno legitimizirajući politiku zemlje o „sjedenju na više stolica,“ što je u suprotnosti sa njenim obavezama da se postepeno uskladi sa vanjskom politikom EU. Pored toga, ovo je negativno uticalo na javno mnijenje o evropskom putu Srbije.[c] Za razliku od kulturne i duhovne bliskosti koja se često navodi kao objašnjenje popularnosti proruskih narativa u Srbiji, prokinesko izvještavanje ne može se opravdati bilo kakvom historijskom ili kulturnom bliskošću između dviju nacija. Umjesto toga, ono odražava političku agendu.

Nedavna istraživanja medijskog monitoringa iz maja 2024. potvrđuju da antizapadni, proruski i prokineski narativi i dalje dominiraju u najpopularnijim medijima u Srbiji, koji su svi prorežimski. To se dešava uprkos navodnom zaokretu Srbije ka Zapadu. Glavni zapadni politički lideri i politike dosljedno se prikazuju negativno, s blagim poboljšanjem slike EU u medijima u proteklih nekoliko mjeseci. Čak ni rijetko pozitivno izvještavanje o odnosima SAD-a i Srbije u nekim prorežimskim medijima nije dovelo do značajne promjene u ukupnom prikazu SAD-a. Pozitivno izvještavanje ostaje fokusirano na ličnosti poput Vladimira Putina, Xi Jinpinga i Aleksandra Lukašenka, dok se zapadni lideri kao što su Joe Biden, Emmanuel Macron, Volodimir Zelenski i Olaf Scholz predstavljaju negativno.[ci] Srbija tako predstavlja jedinstven slučaj u Evropi — zemlju kandidata koja pregovara o članstvu u EU, dok istovremeno vodi antievropsku, anti-NATO i antizapadnu medijsku kampanju.[cii]

POSLJEDICE: ŠIROKA PODRŠKA RUSIJI, KINI I NEDEMOKRATSKIM VRIJEDNOSTIMA MEĐU GRAĐANIMA

Dugotrajna izloženost građana Srbije neometanoj propagandi vladajuće SNS rezultirala je normalizacijom proruskih, prokineskih, ultrakonzervativnih i nacionalističkih vrijednosti, kao i jačanjem antidemokratskih, antievropskih i antizapadnih stavova. Istraživanje Beogradskog centra za bezbjednosnu politiku (BCBP) pokazuje da većina građana Srbije krivi NATO i SAD za izbijanje rata punog obima između Rusije i Ukrajine, a čak 80 posto ispitanika je protiv uvođenja sankcija Rusiji.[ciii] Štaviše, 45 posto građana smatra da bi Srbija trebala ostati neutralna u ukrajinskom konfliktu, dok 36 posto misli da bi Srbija trebala stati na stranu Rusije. Stalno bombardovanje građana Srbije porukama da Rusija i Kina postaju nezaustavljiva politička, ekonomska, a posebno vojna sila dovelo je do toga da gotovo polovina građana vidi Rusiju i Kinu kao dominantnu silu u 21. stoljeću. Istovremeno, manje od jedne petine njih vjeruje da će to biti SAD.[civ]

Nedugo nakon dolaska SNS-a na vlast 2014. godine, podrška građana Srbije za članstvo u EU pala je ispod 50 posto. Od 2017. godine počeo je rasti postotak ispitanika koji se protive članstvu u EU, a do 2022. godine postotak obje grupe građana (pristalica i protivnika članstva u EU) izjednačio se na 46 posto. Javno mnijenje prema članstvu Srbije u NATO-u je još negativnije, pri čemu je samo 5 posto ispitanika za pridruživanje NATO-u, dok je dvije trećine njih protiv. Dodatno, građani percipiraju NATO i SAD kao najveće neprijatelje Srbije.[cv] Nedavna anketa javnog mnijenja iz aprila 2024. godine pokazala je da je podrška građana Srbije za članstvo u EU dodatno opala, sa 46 na 40 posto. Također je primjetan porast proruski i antizapadno, uglavnom antiameričkih orijentisanih osjećanja među građanima Srbije.[cvi]

Ankete javnog mnijenja također pokazuju da skoro polovina građana podržava ideju „srpskog sveta“ i održavanje vjerskih skupova “Spasimo Srbiju” radi očuvanja hrišćanskih, tradicionalnih i porodičnih vrijednosti, kao i javnog morala. U takvim uslovima, nije iznenađenje da građani kao glavne prijetnje svojoj ličnoj sigurnosti i bezbjednosti smatraju etničke manjine koje teže

secesiji (41 posto), globalističke elite (36 posto) i migrante (35 posto), dok ekstremno desničarske grupe (24 posto) i huligani (22 posto) dobijaju povoljnije tretiranje.[cvii]

Nacionalistički i antizapadni stav građana vidljiv je u njihovim mišljenjima o spoljnopolitičkim prioritetima Srbije, pri čemu su najviše rangirani zaštita Srba u regionu (82 posto), borba za Kosovo (77 posto) i jačanje saradnje s Rusijom (72 posto). Nasuprot tome, članstvo u EU (41 posto) i poboljšanje odnosa s SAD-om (37 posto) niže su na listi njihovih prioriteta. Antizapadni stavovi građana odražavaju se i u njihovim pogledima na demokratiju. Samo 40 posto ispitanika smatra da je demokratija oblik vlasti koji najbolje odgovara Srbiji, dok trećina podržava demokratiju u načelu, ali vjeruje da trenutna situacija u zemlji zahtijeva „čvrstu ruku". Ostatak građana je ravnodušan prema obliku vlasti ili otvoreno podržava autokratiju.[cviii] Posebno je zabrinjavajuće što većina mladih ima negativne stavove prema EU i demokratiji, podržava vladavinu snažnog lidera i opravdava nasilje u društvu.[cix] Zbog toga ne iznenađuje da najnovije ankete javnog mnijenja pokazuju kako građani Srbije najviše ocjenjuju nedemokratske zemlje. Rusija zauzima prvo mjesto, Kina drugo, Indija treće, a Mađarska četvrto mjesto među najpozitivnije ocijenjenim zemljama. Sjedinjene Američke Države i Ujedinjeno Kraljevstvo i dalje dobijaju najniže ocjene.[cx]

Prokineska propaganda koju promovišu vlada i prorežimski mediji u Srbiji imala je značajan uticaj. Prema anketama, 75% građana vidi Kinu kao prijateljsku zemlju, a sličan procenat vrlo pozitivno ocjenjuje saradnju između dvije zemlje. Štaviše, skoro dvije trećine ispitanika vjeruje da će se odnosi između Srbije i Kine nastaviti poboljšavati u budućnosti, dok isti procenat podržava kineske investicije u Srbiji. Posebno upečatljiv nalaz je da gotovo polovina ispitanika ima pozitivan stav prema kineskom komunističkom sistemu, uprkos činjenici da velika većina (96%) nikada nije posjetila tu zemlju. Ovo pokazuje uticaj medijskih poruka na percepciju javnosti, uprkos ograničenom direktnom iskustvu sa samom Kinom.[cxi]

Dva ruska medija, Sputnik Srbija i Russia Today, prisutna su u Srbiji od 2015. i 2022. godine, ali oba djeluju samo kao internet portali. Stoga se proruski stavovi građana Srbije ne mogu pripisati Sputnjiku i RT-u, već srpskim prorežimskim medijima sa nacionalnom pokrivenošću. Istraživanja javnog mnijenja BCBP-a pokazala su značajno preklapanje između ljudi koji izražavaju proruske stavove i onih koji se informišu putem prorežimskih televizijskih stanica i onih koji u potpunosti podržavaju predsjednika Aleksandra Vučića.[cxii] Kineski mediji su također prisutni u Srbiji, posebno putem internet portala. Najaktivniji je China Radio International (CRI), čiji sadržaji često preuzimaju i objavljuju razni mediji u Srbiji. Stoga je teško pripisati dugotrajno, opsežno i efektivno širenje proruskih, prokineskih i antizapadnih narativa isključivo ruskim i kineskim medijima koji djeluju u Srbiji. Odgovornost za ove poruke primarno leži na najvišim predstavnicima vladajućeg režima i medijima bliskim njima.

Limiti totalne propagande: anti-zapadna retorika vezuje Vučiću ruke

Granice totalne propagande postaju očigledne u slučaju pokušaja realizacije projekta eksploatacije litijuma u Srbiji (više detalja o eksploataciji litijuma nalazi se u poglavlju *Srbija kao strateški partner EU za zelenu tranziciju*). Vlada, predvođena Aleksandrom Vučićem, teško uspijeva uvjeriti građane, uključujući vlastite pristalice, u koristi od omogućavanja angloaustralijskoj kompaniji Rio Tinto da vrši eksploataciju litijuma u Srbiji. Nedavno istraživanje javnog mnijenja pokazuje da se ne samo većina javnosti (55%) protivi eksploataciji litijuma, već i značajan broj birača SNS-a izražava protivljenje ili neodlučnost prema projektu. Tako je deset posto birača SNS-a protiv projekta, dok je trećina njih nesigurna u vezi s projektom Jadar. Među biračima SPS-a, koalicionog partnera SNS-a, situacija je još nepovoljnija, s gotovo trećinom njihovih pristalica koji se protive projektu i još jednom trećinom koja je nesigurna. Samo 3% građana promijenilo bi mišljenje i podržalo projekat ukoliko bi Njemačka i EU dali garancije.[cxiii] Ovaj značajan otpor prema projektu javlja se uprkos činjenici da su vladajuća stranka i sam predsjednik Vučić vodili intenzivnu i agresivnu kampanju za eksploataciju litijuma. Istraživanja pokazuju da je kampanja vlade za eksploataciju litijuma bila neefikasna, iako je po intenzitetu, brutalnosti i uloženim resursima nadmašila druge velike kampanje, kao što su one vezane za Kosovo, Briselski sporazum i projekat Beograd na vodi.[cxiv]

Ovi nalazi ukazuju na to da se javno mnijenje ne može lako ili brzo promijeniti, čak ni uz totalnu propagandu, potpunu kontrolu medija i direktno učešće visokih zvaničnika u propagandnim kampanjama, uključujući samog Vučića. Ovo se posebno odnosi na značajna i strateška pitanja. Primjer eksploatacije litijuma pokazuje duboki uticaj antizapadne propagande koju su mediji pod kontrolom vlade promovisali više od decenije. Sada se vlada suočava sa izazovom da uvjeri čak i svoje pristalice da je projekat otvoreno podržan od strane zapadnih zemalja u interesu Srbije. Ova teškoća naglašava koliko bi izazovno bilo za Srbiju da napravi značajan zaokret od Rusije i odlučno se okrene ka Zapadu, kako sada tako i u bliskoj budućnosti.

OKRETANJE SRBIJE KA ZAPADU: KLJUČNI SLUČAJEVI I PROTUARGUMENTI

Uprkos kontinuiranom jačanju veza Srbije sa Rusijom i Kinom u sferama vanjske politike, energetike, ekonomije, odbrane i sigurnosti, kao i zamrznutim EU integracijama, posljednjih godina pojavile su se interpretacije u javnosti da se Srbija zapravo kreće ka Zapadu i da su njene veze sa istočnim autokratijama samo dimna zavjesa za taj proces. Ove tvrdnje postale su posebno učestale i snažne u protekloj godini.[cxv] U ovom dijelu rada predstavićemo i analizirati glavne slučajeve istaknute kao „dokaze“ da se Srbija suštinski okreće ka Zapadu, uz istovremeno iznošenje suprotne strane argumenta. Ovaj dio rada, zajedno s ranije prikazanim i analiziranim širim kontekstom i determinantama strateške orijentacije Srbije, trebao bi pružiti čvrstu osnovu za donošenje zaključaka.

Jačanje vojnih veza Srbije sa Zapadom

Jedan od ključnih argumenata u narativu da je Srbija više orijentisana ka Zapadu nego ka Istoku jeste činjenica da Srbija već duži niz godina ima intenzivnu saradnju sa Sjedinjenim Američkim Državama i NATO-om, kroz bilateralnu saradnju, Partnerstvo za mir i IPAP (Individualni partnerski akcioni plan). Intenzitet saradnje između Srbije i Zapada najvidljiviji je u broju aktivnosti i vojnih vježbi, koje su znatno češće nego one s partnerima s Istoka, poput Rusije i Kine. Zapravo, broj zajedničkih vojnih događaja sa Zapadom raste iz godine u godinu, a planirano je da će u 2024. godini biti održano preko 100 takvih događaja, što je povećanje od 25 posto u odnosu na prethodnu godinu. Takođe je predviđeno da će Srbija i SAD nastaviti produbljivati saradnju kroz bilateralne i multilateralne vježbe.[cxvi] Zvaničnici NATO-a također su naglasili važnost vojne saradnje sa Srbijom. Na primjer, šef NATO Kancelarije za vezu u Beogradu, Đampijero Romano, izjavio je da je „Srbija važan partner za nas, jer ne samo da podržava naše ciljeve, već i radi s nama na promovisanju sigurnosti i stabilnosti u raznim oblastima i na različitim nivoima – političkom, vojnom i naučnom.“[cxvii] Vojska Srbije takođe učestvuje u mirovnoj misiji Multinacionalnih snaga

i posmatrača na Sinajskom poluostrvu kao dio američkog kontingenta od 2023. godine. Ovo je prva međunarodna misija u kojoj je VS uključena izvan okvira EU ili UN.[cxviii]

Pored toga, Srbija je počela nabavljati zapadnu vojnu opremu, poput helikoptera, raketa i radara. Također, tokom nedavne posjete francuskog predsjednika Emanuela Makrona Srbiji, potpisan je ugovor o kupovini 12 borbenih aviona Rafale. Ugovor je vrijedan skoro 3 milijarde eura, što ga čini najskupljim pojedinačnim poslom za nabavku vojnog sistema i njegovih pratećih elemenata u istoriji Srbije.[cxix] Stručnjaci ističu da osiromašena Srbija plaća više za francuske Rafale nego bogati Katar, a osim toga, Srbija neće dobiti napredne rakete koje ovaj avion čine zaista efikasnim, jer Srbija nije članica NATO-a.[cxx] Zapravo, kao i kod prethodnih nabavki sa Zapada, ovo je još jedan slučaj u kojem Vučić kupuje zapadno oružje kako bi osigurao podršku Zapada za svoje dalje vladanje. Francuski predsjednik Makron ima ambicije da Francusku postavi kao vodeću naciju u EU, pa iz tog razloga Vučić njeguje odnose s Francuskom, kao što je ranije činio sa Njemačkom pod vodstvom Angele Merkel. Prema bivšem načelniku Generalštaba Vojske Srbije, Zdravku Ponošu, kupovina aviona Rafale, kao i izvoz oružja, predstavljaju Vučićeve privatne dogovore i odražavaju njegovu ličnu vanjsku politiku, koju sprovodi koristeći javne resurse. Primarni cilj je očuvanje njegove vlasti.[cxxi]

Osim toga, zbog rata u Ukrajini i geopolitičke situacije u kojoj se Srbija nalazi, kupovina većeg broja aviona iz Rusije je vrlo teška. Stoga se ovdje radi o zadovoljenju ličnih interesa režima i nedostatku alternativa za nabavku aviona, a ne o istinskoj želji da se Srbija okrene od Rusije. Pored toga, Jugoslovenska narodna armija (JNA) socijalističke Jugoslavije razvijala je vojnu saradnju sa zapadnim kompanijama. Naime, krajem 1980-ih JNA je planirala razviti takozvani „jednomotorni Rafale“ u saradnji sa Francuskom, ali su rat i raspad Jugoslavije zaustavili taj projekat.[cxxii] Razvijena vojna saradnja između JNA i Zapada nije spriječila njeno rukovodstvo da se krajem 1980-ih i početkom 1990-ih okrene od Zapada. Konačno, Francuska može otkazati ugovor, kao što je učinila 2015. godine s prodajom helikopterskog nosača Mistral Rusiji kada nije bila zadovoljna ruskim aktivnostima u Ukrajini.[cxxiii]

Međutim, paralelno sa ovom saradnjom, Srbija je također razvila saradnju sa Rusijom, uprkos ubrzanom pogoršanju odnosa između zapadnih zemalja i Rusije nakon ruske aneksije Krima i oružanog sukoba u Ukrajini 2014. godine. Ukupno gledano, vojna saradnja između Srbije i Ruske Federacije, u smislu zajedničkih aktivnosti, rasla je iz godine u godinu, dostigavši oko 90 takvih aktivnosti u 2021. godini.[cxxiv] Od 2016. godine, Srbija intenzivno nabavlja vojnu opremu iz Rusije, uključujući borbene avione, transportne i borbene helikoptere, tenkove i oklopna vozila, protivtenkovske rakete i sisteme PVO. Zbog toga su zapadne zemlje izdavale upozorenja i vršile pritisak na Srbiju, što je rezultiralo time da je Srbija u nekoliko navrata uvela moratorijum na zajedničke vojne vježbe. Danas Srbija ne sprovodi vojne vježbe s Rusijom, ne zato što to ne želi, već zato što to trenutno nije moguće. Činjenica da je Srbija održala vojne kontakte sa Rusijom vidljiva je iz nedavne isporuke ruskog sistema za elektronsko ratovanje Srbiji, uprkos tome što je Srbija okružena NATO zemljama i što Rusija vodi rat protiv „kolektivnog Zapada.“[cxxv]

Srbija: Izvoz oružja u Ukrajinu, ali i platforma za zaobilaženje sankcija protiv Rusije

Od ruske invazije na Ukrajinu pojavilo se nekoliko izvještaja koji tvrde da je Srbija pristala da isporuči oružje i municiju Ukrajini, uprkos tome što nije uvela sankcije Rusiji, što su zvaničnici srpske vlade redovno negirali.[cxxvi] Međutim, to nije bio slučaj sa najnovijim sličnim tvrdnjama. U junu ove godine, Financial Times je objavio procjene da je Srbija, indirektno preko drugih zemalja, izvezla municiju u vrijednosti od 800 miliona eura u Ukrajinu od početka ruske invazije na Kijev. Vučić je potvrdio da su informacije o vrijednosti municije uglavnom tačne, predstavljajući tu prodaju kao zlatnu poslovnu priliku, jer su oružje i municija iz Srbije jeftiniji od onih proizvedenih na Zapadu. Vučić je također istakao da Srbija ne može izvoziti oružje u Rusiju ili Ukrajinu, ali može u treće zemlje, te da ga ne brine šta te zemlje rade sa oružjem. Međutim, važeći propisi u Srbiji zabranjuju prodaju oružja ako je krajnja destinacija i konačni kupac nepoznat. Petar Bošković, bivši šef Odjela za odnose s javnošću u Ministarstvu odbrane Srbije, naglasio je da „ako se oružje i municija reeksportuju, strana koja vrši reeksport vašeg oružja mora od vas zatražiti dozvolu."[cxxvii] Očigledno je da Srbija radije zatvara oči pred krajnjom destinacijom oružja i municije, zbog čega ih izvozi preko privatnih kompanija. Međutim, uz početne izvještaje da Srbija izvozi municiju u Ukrajinu, istraživački novinari otkrili su i da se Srbija koristi za zaobilaženje sankcija koje su zapadne zemlje i EU uvele Rusiji, naročito za tzv. robu dvostruke namjene, koja se može koristiti i u civilne i u vojne svrhe (npr. elektronske komponente). Ustanovljeno je da desetine kompanija registrovanih u Srbiji izvoze proizvode u Rusiju od početka ruske invazije na Ukrajinu. Proizvodi u vrijednosti preko 150 miliona dolara isporučeni su Rusiji preko srpskih kompanija, od čega gotovo polovina (71 milion dolara)[cxxviii] sastojala se od najsavremenije tehnološke robe označene kao visokorizične i podložne sankcijama EU. Riječ je o robi poput Intel i AMD procesora, koji su dospijevali u Rusiju preko Srbije. Iako su Vučić i drugi zvaničnici Srbije izjavili da Srbija neće biti kanal za zaobilaženje sankcija Rusiji, ovaj oblik trgovine sa Rusijom ne samo da se povećao, već su uspostavljeni rute i mehanizmi za dostavljanje različite robe Rusiji.[cxxix] Kao rezultat toga, četiri kompanije i dva biznismena iz Srbije stavljeni su na liste sankcija SAD-a i EU. Vlasti u Srbiji, međutim, nisu preduzele nikakve korake po tom pitanju, a ekonomisti smatraju da ni neće, jer bi to u suštini značilo da Srbija uvodi sankcije Rusiji. Štaviše, ekonomisti sugeriraju da trenutna vlada simpatizira aktivnosti ovih kompanija, te će stoga vjerovatno pronaći nove načine za nastavak poslovanja sa Rusijom.[cxxx]

Srbija kao strateški partner EU za Zelenu tranziciju

Još jedan ključni argument koji pojedini eksperti koriste kako bi sugerirali da se Srbija okreće ka Zapadu jeste pitanje eksploatacije litijuma. U 2022. godini, vlada Srbije obustavila je projekat Jadar kompanije Rio Tinto, anglo-australijske firme koja je planirala eksploataciju litijuma u Srbiji, nakon višemjesečnih protesta ekoloških organizacija i građana koji su se protivili projektu zbog zabrinutosti da bi on mogao prouzrokovati značajnu štetu okolišu u velikom dijelu zapadne Srbije.[cxxxi] Međutim, naredne godine, srpske vlasti su ponovo oživjele ideju o eksploataciji

litijuma, promovišući narativ da bi ovaj projekat, vrijedan 2,5 milijardi eura, godišnje donosio 10 milijardi eura u budžet Srbije i jačao geopolitičku i stratešku poziciju Srbije, posebno u odnosu na Zapad. Projekat eksploatacije litijuma u Srbiji dobio je i javnu podršku ambasadora nekih od najvažnijih zapadnih zemalja. U 2024. godini, Ustavni sud je presudio da je vladina uredba neustavna, čime su uklonjene pravne prepreke za oživljavanje projekta. Nedugo potom, njemački kancelar Olaf Šolc i potpredsjednik Evropske komisije za Zeleni plan Maroš Šefčovič službeno su posjetili Srbiju, tokom čega je potpisan Memorandum o strateškom partnerstvu o održivim sirovinama između Srbije i EU. Tom prilikom, Šolc je izjavio da Njemačka treba litij za baterije, koje su sada od ključnog značaja, te da ovaj materijal igra ulogu jednako važnu kao što je do sada imala nafta.

Zaista, i Njemačkoj i cijeloj EU hitno su potrebne takozvane kritične sirovine, koje su neophodne za uspješnu zelenu tranziciju — prelazak s fosilnih goriva na električnu energiju. Obezbjeđivanje pouzdanih i sigurnih lanaca snabdijevanja ovim ključnim sirovinama biće odlučujući faktor u oblikovanju industrijske budućnosti Evrope.[cxxxii] Njemačka ekonomija u velikoj mjeri zavisi od automobilske industrije, koja znatno zaostaje za Kinom u tranziciji na električna vozila. Trenutno, Njemačka nabavlja polovinu svog litijuma iz Čilea, a četvrtinu iz Kine.[cxxxiii] Situacija nije ništa bolja ni u drugim zemljama EU. Iz tog razloga, EU ima za cilj da diversifikuje svoje izvore snabdijevanja i približi ih, pri čemu je Srbija jedan od potencijalnih izvora. Pored toga, realizacijom projekta Jadar, Kina bi bila spriječena da eksploatiše litijum u Srbiji, budući da već dugo ima takve namjere. Državna sekretarka u njemačkom Saveznom ministarstvu za privredu, Franziska Brantner, jasno je izjavila da pitanje nije hoće li litijum biti eksploatisan u Srbiji, već hoće li to činiti Rio Tinto i evropski partneri ili Kina. Na kraju, ovaj projekat bi ekonomski i strateški još više vezao Srbiju za EU, udaljavajući je od Kine i Rusije.[cxxxiv]

Problem s ovim argumentom leži u činjenici da je vlada Aleksandra Vučića itekako svjesna potreba, interesa, slabosti i strahova zapadnih zemalja te pokušava njima manipulisati kako bi osigurala prostor za manevrisanje, omogućavajući sebi produženi ostanak na vlasti. To je, između ostalog, očigledno iz činjenice da EU toleriše zemlju kandidata za članstvo koja ne usklađuje svoju spoljnu politiku s EU i čije vlasti se bave sve većim nivoima izborne (pre i post) manipulacije. Transakcija je ovdje jasna — litijum za demokratiju — i u njoj nema ničeg strateškog. Zapadne zemlje su toga također svjesne. Na primjer, Franziska Brantner je izjavila da potencijalni projekat eksploatacije litijuma ne bi uticao na proces integracije Srbije u EU, gdje su ključna pitanja vladavina prava i demokratija. „Neće biti ustupaka zbog litijuma kada je riječ o vladavini prava, niti u vezi s Kosovom ili Bosnom i Hercegovinom.“[cxxxv] Treba napomenuti i da je, zbog masovnih protesta građana protiv eksploatacije litijuma, ovaj projekat još uvijek neizvjestan, što dovodi u pitanje strateški dogovor između EU i Srbije. Na kraju, strateško odvajanje Srbije od Rusije i Kine podrazumijevalo bi veći broj konkretnih projekata u energetskom sektoru. Na primjer, Srbija je krajem septembra 2024. godine potpisala Sporazum o strateškoj saradnji u oblasti energetike sa SAD-om. Međutim, prema riječima Džefrija Pajata, pomoćnika američkog državnog sekretara za energetiku, taj dokument je „prazno platno koje se može oslikati prema želji.“[cxxxvi]

S druge strane, u maju iste godine, Srbija je potpisala dva energetska sporazuma s Kinom u vrijednosti od 2,7 milijardi eura.[cxxxvii] Srbija je ostvarila značajan napredak u diversifikaciji izvora snabdijevanja gasom, ali ostaje veliko pitanje mogu li alternativni izvori obezbijediti dovoljne količine ovog energenta po prihvatljivim cijenama za Srbiju. Kao rezultat toga, Srbija će sigurno i dalje u velikoj mjeri zavisiti od Rusije za snabdijevanje energijom u narednim godinama.[cxxxviii]

PODRŠKA RUSIJE I KINE SRPSKOJ VLADI UPRKOS NJENOM ZAOKRETU KA ZAPADU

Uprkos čestim tvrdnjama da se Srbija strateški okreće ka Zapadu, Rusija i Kina nastavljaju pružati dosljednu podršku vladi Aleksandra Vučića. Na primjer, u vezi s nedavnim nizom mirnih građanskih protesta protiv eksploatacije litijuma u Srbiji, Rusija je optužila zapadne zemlje da pokušavaju destabilizirati Srbiju kroz te proteste, sprovodeći takozvanu obojenu revoluciju i (nasilno) rušeći legitimno izabranu vlast.[cxxxix] Ruske sigurnosne i obavještajne službe navodno su unaprijed obavijestile Srbiju o pripremama za masovne nemire i pokušaje rušenja vlasti, na čemu se zamjenik premijera Srbije Aleksandar Vulin zahvalio Rusiji tokom posjete Kremlju,[cxl] kao i Vučić u svojim brojnim javnim obraćanjima.[cxli] Postavlja se pitanje zašto bi Rusija podržavala Vučićev režim ako se on odlučnije okreće ka Zapadu, dok istovremeno veliki broj proruski orijentisanih građana, političkih stranaka i grupa učestvuje i podržava trenutne proteste protiv eksploatacije litijuma u Srbiji? Kina se također nedavno uključila u narative o destabilizaciji Srbije kroz djelovanje američkih vlasti preko nevladinih organizacija u Srbiji. Početkom avgusta, Ministarstvo vanjskih poslova Kine objavilo je izvještaj u kojem optužuje National Endowment for Democracy da je paravan za CIA-u, koji služi za destabilizaciju zemalja koje žele voditi suverene politike i zalažu se za multipolarni svijet, poput Irana i Srbije.[cxlii] Kineski mediji na srpskom jeziku, kao i ruski, [cxliii] i srpski mediji prenijeli su ovaj izvještaj uz dodatne interpretacije o štetnim djelovanjima Zapada.[cxliv] Do sada se Kina nije miješala u unutrašnje poslove Srbije niti je otvoreno napadala civilno društvo i njegove donatore. Kao i u slučaju Rusije, vrijedi postaviti pitanje zašto Kina podržava vladu Aleksandra Vučića ako on okreće Srbiju ka Zapadu, posebno kada je, u slučaju projekta Jadar, zapadna kompanija, a ne kineska, dobila pravo na eksploataciju strateškog resursa litijuma?

ZAKLJUČAK: VUČIĆEVO OKRETANJE KA ZAPADU JE TRANSAKCIONALNO I NEIZVJESNO

Vlada Aleksandra Vučića je u posljednjih nekoliko godina preduzela nekoliko koraka ka većoj saradnji sa zapadnim zemljama. Ovo se prvenstveno ogleda u kontinuiranoj vojnoj saradnji, koja se također povećava, uključujući zajedničke vojne vježbe i nabavku zapadnog oružja, kao što je kupovina francuskih aviona Rafale u vrijednosti od oko 3 milijarde eura. Pored toga, Srbija je izvezla municiju u vrijednosti od skoro milijardu eura Ukrajini preko trećih zemalja, uprkos tome što je odbila uvesti sankcije Rusiji. Na kraju, Vučićeva vlada potpisala je Memorandum o razumijevanju sa EU o strateškom partnerstvu u oblasti kritičnih sirovina, s ciljem smanjenja zavisnosti država članica EU od Kine za snabdijevanje kritičnim mineralima.

Međutim, ovi podaci nisu dovoljni da bi se zaključilo da se Vučićev režim strateški usmerava i čvrsto vezuje Srbiju za Zapad, jer niz drugih važnih determinanti spoljne politike pokazuje suprotan trend. Prvo, iako se Srpska napredna stranka javno zalaže za članstvo u EU, u praksi sprovodi politike koje su suprotne principima i vrijednostima demokratije i vladavine prava, zbog čega je Srbija do 2023. godine doživjela najveći demokratski pad u posljednjih 10 godina. Kao rezultat toga, Institut V-Dem klasifikovao je Srbiju kao „izbornu autokratiju“, a zemlje s takvim političkim sistemima ne mogu postati članice EU. Negativan stav Srbije prema integraciji u EU takođe je očigledan kroz njen konstantno visok nivo neusaglašenosti sa Zajedničkom vanjskom i bezbjednosnom politikom EU. Među svim kandidatima za članstvo u EU (osim Turske), Srbija zauzima drugo mjesto po neusaglašenosti i jedina je zemlja Zapadnog Balkana koja nije uskladila svoju spoljnu politiku s EU.

Iako je zvanično posvećena članstvu u EU te je i poboljšala saradnju sa nekim zapadnim zemljama, Srpska napredna stranka je, otkako je došla na vlast, proširila i ojačala veze sa istočnim autokratskim državama, posebno Rusijom i Kinom, u oblastima politike, energetike, infrastrukture, odbrane i sigurnosti. Jačanje veza sa ovim državama se odvijalo uprkos intenziviranja

rivaliteta između njih i zapadnih država u posljednjih deset godina. Usred navodnog zaokreta Srbije ka Zapadu, Vučićeva vlada potpisala je 29 sporazuma s Kinom, od kojih je većina političke prirode, a ne ekonomske. Među njima je 10 sporazuma vezanih za medije. Godinama unazad, Vučić imenuje Aleksandra Vulina, lidera manje političke partije, na značajne državne pozicije, uprkos tome što je Vulin važan instrument ruskog uticaja u Srbiji. Zbog svoje uloge u jačanju saradnje između srpskih i ruskih sigurnosnih struktura, Vulin je nedavno dobio priznanja od ruskog FSB-a i SVR-a, a po odluci predsjednika Putina.

Pozitivan stav vlade prema autokratskim režimima i negativan odnos prema zapadnim demokratskim državama očigledan je i u medijskoj sferi. Vlasti u Srbiji, kroz medije bliske njima (koji čine oko 85% medijskog prostora), godinama vode snažnu prorusku, prokinesku i antizapadnu kampanju. S jedne strane, ova kampanja ističe prednosti Rusije i Kine, kao i njihovih predsjednika, dok s druge strane naglašava slabosti, nedosljednosti i licemjerje Zapada. Kao rezultat, javno mnijenje u Srbiji je konzervativno i nacionalistički orijentisano, gledajući na zapadne zemlje kao na neprijatelje, a na Rusiju i Kinu kao prijatelje. Posljedično, podrška članstvu Srbije u EU danas iznosi samo 40%.

Srbija ne može ojačati svoje veze sa Zapadom sve dok nastavlja da tone u autokratiju, razvija međudržavne i partijske odnose sa autokratskim režimima, ne usklađuje svoju spoljnu politiku s EU i vodi snažnu antizapadnu propagandu kroz svoje medije. Slučajevi isporuke municije Ukrajini, kupovine francuskih aviona Rafale i eksploatacije litijuma su situacioni i transakcioni po prirodi i ne odražavaju jasnu posvećenost Srbije strateškom povezivanju sa Zapadom. U promijenjenim geopolitičkim okolnostima nakon ruske invazije na Ukrajinu, Vučićeva vlada pokušava da smanji zapadni pritisak zbog autokratskog usmjerenja i odbijanja da uvede sankcije Rusiji, nudeći određenim zapadnim zemljama ono što im je trenutno važno. Ovde se dakle ne radi o državnoj spoljnoj politici i strateškom zaokretu Srbije, već je reč o nizu specifičnih privatnih transakcija Vučićevog režima sa pojedinačnim zapadnim državama: „municija za Ukrajinu u zamjenu za sankcije“, „Rafali i litijum za demokratiju“ i slično. Jer da se ne radi o politici vrdanju i političke trgovine, Vučić ne bi istovremeno gradio zajedničku budućnost sa komunističkom Kinom niti sprovodio antizapadnu medijsku kampanju. Kako je naglašeno u strateškim dokumentima Srbije, Srbija sarađuje sa Zapadom iz nužde, ali s Istokom iz želje. Sve između je primjena Vučićeve politike vrdanja, nespretne verzije strateškog balansiranja koja više liči na igru skrivalica.

Srbija je prema svom Ustavu i strateškim dokumentima posvećena evropskim vrijednostima i principima, vođenju evropske spoljne politike i članstvu (svih država u regionu) u EU. U kontekstu oštrog suprotstavljanja EU, SAD-a i drugih zapadnih država istočnim autokratijama, ne postoji racionalan razlog da Vučićev režim vodi politiku balansiranja. Naravno, racionalan razlog bi mogao biti očuvanje vlasti, ali to je u suprotnosti sa Ustavom i strateškim dokumentima, a ide i protiv dugoročnih interesa Srbije i njenih građana.

Brzi i snažni zaokret Srbije ka Zapadu je teško ostvariv u ovom trenutku, jer se tokom proteklih 12 godina Vučićeve vladavine antizapadno raspoloženje među građanima Srbije proširilo i

ojačalo, što ni vlasti ne mogu lako prevazići, uprkos potpunoj kontroli nad medijima. To najbolje ilustruje slučaj litijuma, gdje čak i nakon dva mjeseca intenzivne kampanje u korist eksploatacije ovog resursa, vlada ne može uvjeriti ni svoje birače da je korisno za Srbiju ući u strateški odnos sa EU i zapadnim zemljama u oblasti kritičnih minerala. Čak i u slučaju promjene vlasti u Srbiji, prorusko i antizapadno javno mnijenje ostalo bi važan faktor u određivanju spoljnopolitičke orijentacije novih vlasti, što bi otežalo ili usporilo odlučan zaokret ka Zapadu. Sve dok proruske, prokineske i antizapadne poruke dominiraju prorežimskim medijima, Rusija i Kina će održavati visok nivo tolerancije prema bilo kakvim "zapadnim odstupanjima" Vučićevog režima.

Strateški zaokret Srbije ka Zapadu bi, prema tome, prvo zahtijevao zaustavljanje antizapadne, proruske i prokineske propagande. Zatim bi bilo potrebno odmrznuti proces integracije Srbije u EU, tj. sprovesti reforme koje bi dovele do stvaranja stabilnih institucija sposobnih da osiguraju vladavinu prava, demokratiju i tržišnu ekonomiju. Ovo također znači da Srbija treba uskladiti svoju spoljnu politiku sa Zajedničkom vanjskom i bezbjednosnom politikom EU, uvesti sankcije Rusiji, potpuno prekinuti kanale korištene za zaobilaženje sankcija iz Srbije ka Rusiji i okončati saradnju sa autokratskim državama koje štete demokratiji u Srbiji. Također, nema prostora za sprovođenje koncepta "srpskog sveta" i ratnohuškačke regionalne politike.

Zapadne zemlje, sa druge strane, treba da prestanu da njeguje transakcionalne odnose sa Vučićevim režimom, jer to direktno podržava i jača nedemokratsku vlast u Srbiji, koja istovremeno vodi antizapadnu kampanju i njeguje odnose sa autokratskim državama. Ako Vučićev režim nije spreman da ispuni obaveze koje proizilaze iz integracije u EU, onda EU i zapadne zemlje trebaju zauzeti čvršći stav prema srpskim vlastima. To bi trebalo uključivati obustavu sredstava iz Plana za razvoj Zapadnog Balkana namijenjenih Srbiji i uvođenje sankcija protiv predstavnika režima i onih koji ga podržavaju. Cilj Vučićevog režima je zadržati Srbiju u procesu EU integracija što duže kako bi se pristupilo fondovima iz pristupnih programa, čime se jača vlast, ali bez namjere da se ispune kriterijumi vladavine prava i demokratije odnosno da Srbija postane članica EU. Trenutni režim u Srbiji nastavlja da poboljšava odnose s autokratskim režimima, a od maja ove godine čak se obavezao da gradi zajedničku budućnost sa komunističkom Kinom kao alternativu članstvu u EU. Stoga EU i druge zapadne zemlje moraju pronaći načine da spriječe autokratske države da postanu kredibilna alternativa i prepreka integracije Srbije u EU. Bez ekonomske i političke podrške EU i zapadnih zemalja, mogućnosti strateških alternativa u vidu autokratskih država, a uz sankcije protiv nosioca režima, trenutna vlast bi morala da vrati Srbiju na put EU integracija, čak iako to ne želi.

IZVORI

i Za više o ovome, videti: Una Hajdari and Michael Colborne, "There's One Country in Europe Where Putin Is a Rock Star," *Foreign Policy*, January 25, 2019, https://foreignpolicy.com/2019/01/25/theres-one-country-in-europe-where-putin-is-a-rock-star-russia-serbia-vucic-belgrade-kosovo/. Asyia Metodieva, *Russian Narrative Proxies in the Western Balkans* (Washington: German Marshall Fund, 2019). ""Srbija je mala Rusija?" - šta kaže američki zvaničnik," *B92 info*, 17. oktobar 2019.

ii Volker Pabst, "Will the Balkans become an anti-Western bastion of Russia, China and Turkey?," *Vijesti* (Podgorica), November 11 2019.

iii "Serbia Turns Its Back on Russia: What This Means for Europe," *UATV English* (Kyiv), July 23 2024. "„Srbija se neupitno okreće Zapadu, treba videti da li je vojna neutralnost održiva": Nikola Lunić o učešću Srbije na NATO samitu," *Nova* (Beograd), 8. jul 2024.

iv Alec Russell and Marton Dunai, "Serbia turns blind eye to its ammunition ending up in Ukraine," *Financial Times* (London), June 22, 2024.

v "Minister Anušić: Croatia has sent €181 mn worth of military aid to Ukraine," *Vlada RH* (Zagreb), January 31 2024.

vi Marianne Kneuer, "Autocratic Regimes and Foreign Policy," in *Oxford Research Encyclopedia of Politics* (2017).

vii Jovo Bakić, "Politički ekstremizam u savremenoj Srbiji," *HERETICUS* V, no. 2 (2007).

viii Zakon je na engleskom jeziku dostupan na: *The Serbian Public Information Law 1998*, (New York: Committee to Protect Journalists, 2023). https://cpj.org/reports/2000/08/serb-info-law/.

ix Srđan Mladenov-Jovanović, "Confronting Recent History: Media in Serbia During Aleksandar Vučić's Ministry of Information in the Milošević Era (1998–1999)," *Hiperboreea. Journal of History* 6, no. 1 (2019), https://doi.org/https://doi.org/10.3406/hiper.2019.969.

x Shpetim Gashi and Igor Novaković, *Brussels Agreements between Kosovo and Serbia* (Belgrade: FES Serbia, 2020).

xi Aleksandra Srećković, *Mapping the media landscape in Serbia* (Belgrade: CRTA, 2022).

xii Andrew Higgins, "Eastern Europe Tests New Forms of Media Censorship," *The New York Times* (New York), January 17 2022, https://www.nytimes.com/2022/01/17/world/europe/serbia-media-censorship.html..

xiii Nemanja Rujević, "Igor Božić: Svaki slobodan ekran je problem za ovu vlast," *Deutsche Welle* (Bonn), October 27 2023, https://www.dw.com/sr/igor-bo%C5%BEi%C4%87-svaki-slobodan-ekran-je-problem-za-ovu-vlast/a-67221600.

xiv Igor Novaković and Tanja Plavšić, *An analysis of Serbia's alignment with the EU's foreign policy declarations and measures in 2022* (Belgrade: ISAC Fund, 2023).

xv Za izvještaje o opadanju demokratije u Srbiji vidi: *Serbia Report 2022,* DG NEAR, European Commission (Brussels: European Commission, October 12 2022), https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2022_en.; "Freedom House: Democratic institutions in the Western Balkans continued to falter in 2022," *European Western Balkans* (Belgrade), May 24 2023, https://europeanwesternbalkans.com/2023/05/24/freedom-house-democratic-institutions-in-the-western-balkans-continued-to-falter-in-2022/; Natalia Natsika et al., *Defiance in the Face of Autocratization*, Democracy Report 2023, (Gothenburg: V-Dem Institute, 2023).

xvi Za više o ovoj temi, vidi Wouter Zweers and Giulia Cretti, *The EU as a promoter of democracy or "stabilitocracy" in the Western Balkans?*, Clingendael Report, (The Hague: Clingendael, 2022).; Srđa Pavlović, "West is best: How 'stabilitocracy'undermines democracy building in the Balkans," *LSE European Politics and Policy Blog*, *LSE*, May 5, 2017.

xvii Nikola Burazer, "Serbia," in *Nations in Transit 2023* (Washington: Freedom House, 2024).

xviii Goran Misic, "Hillova ljubav prema Srbiji i ljubav Srba prema Americi," *AlJazeer* (Belgrade), August 11 2023, https://balkans.aljazeera.net/opinions/2023/8/11/hillova-ljubav-prema-srbiji-i-ljubav-srba-prema-americi.

xix Lidija Valtner, " Šta je pozadina zahteva da se promeni zapadna politika prema Srbiji?," *Danas* (Beograd), August 7 2023, https://www.danas.rs/vesti/politika/zapadna-politika-prema-srbiji-pismo-zvanicnicima-eu-sad-vb/.

xx Aleksandar Gajić and Slobodan Janković, "Četiri stuba srpske spoljne politike," in *Spoljna politika Srbije i zajednička spoljna i bezbednosna politika EU*, ed. Dragan Đukanović and Miloš Jončić (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2012).

xxi Jelena Pejić Nikić, "Strateško zarobljavanje države," *NIN*, Septembar 20., 2023.

xxii Vanja Đurić, "Vučić u spoljnu politiku Srbije uveo „vrdanje", dokle će nas ono dovesti?," *N1* (Beograd), 24. septembar 2024, https://n1info.rs/vesti/vucic-u-spoljnu-politiku-srbije-uveo-vrdanje-dokle-ce-nas-ono-dovesti/.

xxiii Cheng-Chwee Kuik, "Getting hedging right: A small-state perspective," *China International Strategy Review* 3, no. 2 (2021).

xxiv Cheng-Chwee Kuik, "How do weaker states hedge? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China," *Journal of Contemporary China* 25, no. 100 (2016).

xxv Kristina Nikolic, "Serbia Hedging its Bets Between West and East," *Journal of Balkan Studies* 3, no. 2 (2023).

xxvi Kuik, "How do weaker states hedge? Unpacking ASEAN states' alignment behavior towards China."

xxvii Máté Szalai, "Between Hedging and Bandwagoning-Interpreting the Reactions of Middle Eastern and North African States to the Russian-Ukrainian War," *Euromesco, Available at: https://euromesco. net/wp-content/uploads/2023/02/Policy-Brief*, no. C2 (2023).

xxviii Radoslav Ćebić, "Zašto Srbiji niko ne veruje," *Vreme* (Beograd), 27. novembar 2019, https://vreme.com/vreme/zasto-srbiji-niko-ne-veruje/.

xxix Radoslav Ćebić, "Zašto Srbiji niko ne veruje," *Vreme* (Beograd), 27. novembar 2019, https://vreme.com/vreme/zasto-srbiji-niko-ne-veruje/.

xxx Radoslav Ćebić, "Zašto Srbiji niko ne veruje," *Vreme* (Beograd), 27. novembar 2019, https://vreme.com/vreme/zasto-srbiji-niko-ne-veruje/.

xxxi Bojan Bilbija, "Imamo apsolutne dokaze da je Vučić planski prisluškivan," *Politika* (Beograd), 10. jul 2022, https://www.politika.rs/sr/clanak/511629/Imamo-apsolutne-dokaze-da-je-Vucic-planski-prisluskivan.

xxxii Ibid.

xxxiii Marko Čonjagić, "Srbija 2024. je ono što je Rusija bila pre deceniju: Ivana Stradner u razgovoru za Danas o Svesrpskom saboru," *Danas* (Beograd), 10. jun 2024, https://www.danas.rs/svet/region/ivana-stradner-svesrpski-sabor-rusija-dodik-vucic/.

xxxiv Nenad Kovačević, "Zašto Srbija stagnira na putu ka Evropskoj uniji?," *Nezavisnost* (Beograd) 2024, https://nezavisnost.org/zasto-srbija-stagnira-na-putu-ka-evropskoj-uniji/.

xxxv Nenad Kovačević, "Zašto Srbija stagnira na putu ka Evropskoj uniji?," *Nezavisnost* (Beograd) 2024, https://nezavisnost.org/zasto-srbija-stagnira-na-putu-ka-evropskoj-uniji/.

xxxvi Staffan Lindberg, ed., *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot* (Gothenburg: University of Gothenburg, V-Dem Institute, 2024).

xxxvii Kovačević, "Zašto Srbija stagnira na putu ka Evropskoj uniji?."

xxxviii Kovačević, "Zašto Srbija stagnira na putu ka Evropskoj uniji?."

xxxix Kovačević, "Zašto Srbija stagnira na putu ka Evropskoj uniji?."

xl Burazer, "Serbia." *Democracy Index 2023 - Age of Conflic*, (London: Economist, 2024).

xli Igor Novaković, *An analysis of Serbia's alignment with the European Union's foreign policy declarations and measures: Annual review for 2023* (Belgrade: ISAC Fund, 2024).

xlii Ibid.

xliii Dragoslav Rašeta, "Spoljna politika Srbije u 2024. - dr Igor Novaković," *Novi treći put* (Beograd) 2024, https://www.youtube.com/watch?v=BIb2eLD4gy0&t=2327s.

xliv Novaković, *An analysis of Serbia's alignment with the European Union's foreign policy declarations and measures: Annual review for 2023*.

xlv Una Hajdari, "Serbia to Xi Jinping: No one reveres you like we do," *Politico* (Brussels), May 8 2024, https://www.politico.eu/article/xi-jinping-belgrade-serbia-china-aleksandar-vucic-investments/.

xlvi "Jedinstvena Rusija i SNS potpisale sporazum o saradnji," *RTV* (Novi Sad), October 27 2010, https://rtv.rs/sk/politika/jedinstvena-rusija-i-sns-potpisale-sporazum-o-saradnji_219466.html. Svetlana Božić Krainčanić, "Srpski saveznici Putinove politike," *Radio Slobodna Evropa* (Beograd), December 3 2018, https://www.slobodnaevropa.org/a/29634674.html.

xlvii "Sporazum o saradnji SNS-a i Jedinstvene Rusije," *RTS* (Beograd), October 25 2018, https://www.rts.rs/lat/vesti/politika/3301256/sporazum-o-saradnji-sns-a-i-jedinstvene-rusije.html.

xlviii "Ministarstvo odbrane SAD: Ruski uticaj u Srbiji porastao dolaskom Vučića na vlast," *Radio Slobodna Evropa* (Beograd), November 26 2019, https://www.slobodnaevropa.org/a/ministarstvo-odbrane-sad-o-ruskom-uticaju-na-zapadnom-balkanu/30293758.html.

xlix Tomislav Marković, "Zašto je Vučić dobio orden od Putina," *Al Jazeera Balkans* (Beograd), January 19 2019, https://balkans.aljazeera.net/opinions/2019/1/19/zasto-je-vucic-dobio-orden-od-putina.

l Predrag Petrovic, "Serbia: Government and the Scarecrow," in *Russia and the Far-Right: Insights From Ten European Countries*, ed. Kacper Rekawek, Barbara Molas, and Thomas Renard (The Hague: ICCT Press, 2024).

li Peter Cassata, "Pipeline Politics: Gazprom Seals Serbia Deal," *New Atlanticist* (December 29 2008).

lii "U kojim međunarodnim organizacijama je Kosovo članica a u kojim nije?," *RSE* (Beograd), 12. maj 2024, https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-medjunarodne-organizacije/31846549.html.

liii Belgrade claims that 83 UN members have recognized Kosovo, whereas Pristina states that the number is 117.

liv Eugen Cakolli, *Kosovo: Between universal non-recognition and 'derecognitions'* (Prishtina: Kosova Democratic Institute and Konrad Adenauer Stiftung, 2020).

lv Miloš Popović, "Kako su SAD i Rusija uticale na (ne)priznavanje Kosova? Analiza," *Talas* (Beograd), 23. maj 2019, https://talas.rs/2019/05/23/priznanje-kosova-sad-rusija/.

lvi Vojislav Stevanović, "Nabavkom gasa iz Azerbejdžana, Srbija smanjila zavisnost od ruskog energenta: Ali to ima svoju cenu," *N1* (Beograd), 11. decembar 2023, https://n1info.rs/biznis/novi-gasovod-ciji-je-koliko-kosta-i-ko-ga-je-platio/.

lvii Suzana Peljto, "Putin predlaže Srbiji da počnu razgovori o novom ugovoru za gas," *Bloomberg Adria* (Beograd), 4. septembar 2024.

lviii Zvijezdana Živković, "Ruski veto blokirao Rezoluciju o Srebrenici, oštre reakcije SAD i Britanije," *RSE* (Beograd), 8. jul 2015, https://www.slobodnaevropa.org/a/rezolucija-o-srebrenici-nije-prosla-rusija-ulozila-veto/27116786.html.

lix "Vučiću drže leđa Rusija i Severna Koreja, ali neće ga spasiti," *Danas* (Beograd), 23. maj 2024, https://www.danas.rs/svet/region/vucic-jutarnji-list-rezolucija-o-srebrenici/.

lx Ibid.

lxi "Namera rezolucije o Srebrenici da se Srbi označe kao genocidan narod," *Istinomer* (Beograd), 17. april 2024, https://www.istinomer.rs/izjava/namera-rezolucije-o-srebrenici-da-se-srbi-oznace-kao-genocidan-narod/.

lxii "Vucic Decorates Russian Diplomats to the UN for Assisting Serbia in Fighting against Resolution on Srebrenica ", *Beta Briefing* (Belgrade), September 24 2024.

lxiii Rade Ranković, "Đukić: Postavljenjem Vulina na čelo BIA Vučić otvara još jedan front sa Zapadom," *Voice of America Balkan Service* (Belgrade), December 2 2022.

lxiv Čedomir Stojković, "Vučićev režim kao kancer, sve što je dobro iskoristi za sebe!," interview by Aleksandar Dikić, *Bez ustručavanja*, 2023, https://www.youtube.com/watch?v=VIBZjGd7o3o.

lxv Petrovic, "Serbia: Government and the Scarecrow."

lxvi "Aleksandar Vulin podneo ostavku na mesto šefa BIA Srbije," *Radio Free Europe* (Belgrade), November 3 2023.

lxvii "Server: U BIA su duboko prodrli Rusi, Vulinova ostavka ne znači otklon u politici Srbije prema Rusiji," *Danas* (Beograd), 6. novembar 2023, https://www.danas.rs/svet/server-u-bia-su-duboko-prodrli-rusi-vulinova-ostavka-ne-znaci-otklon-u-politici-srbije-prema-rusiji/.

lxviii Nenad Jaćimović, "Proterivanja Rusa iz Srbije po nalogu Moskve: Kako je Vulin od BIA napravio trbuhozborca Kremlja " *NIN* (Beograd), 6. mart 2024, https://www.nin.rs/politika/vesti/46209/proterivanja-rusa-iz-srbije-po-nalogu-moskve-kako-je-vulin-od-bia-napravio-trbuhozborca-kremlja.

lxix Jelena Janković and Miloš Katić, "Vulin u ime Srbije u krugu ruskih bezbednjaka," *RSE* (Beograd), 25. april 2024, https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-rusija-vulin-parezanovic-bia/32920792.html.

lxx Poredak, "Čovek u vihoru legendi i kontraverzi: Ko je Marko Parezanović, intrigantna figura srpskog bezbednosnog sektora," *Novosti onlajn* (Beograd), 29. avgust 2024, https://www.novosti.rs/vesti/politika/1404077/covek-vihoru-legendi-kontroverzi-marko-parezanovic-intrigantna-figura-srpskog-bezbednosnog-sektora.

lxxi Željko Bošnjaković, "„Glavni ruski agent u Srbiji": Ko je Marko Parezanović koji je Darka Šarića doveo do „Oskara"," *Danas* (Beograd), 7. mart 2024, https://www.danas.rs/vesti/drustvo/ko-je-marko-parezanovic-biografija/.

lxxii Mila Manojlović, "Dok Srbija ide ka EU njen vicepremijer u Moskvi razgovara o 'odupiranju' Zapadu," *RSE* (Beograd), 13. jun 2024, https://www.slobodnaevropa.org/a/vulin-vlada-srbija-moskva-balansiranje/32990426.html.

lxxiii "Vulin zahvalio Moskvi za 'upozorenje na pokušaj državnog prevrata' u Srbiji ", *RSE* (Beograd), 13. avgust 2024, https://www.slobodnaevropa.org/a/vulin-rusija-srbija-sojgu/33077328.html.

lxxiv "Serbian deputy PM Vulin to meet Putin," *N1* (Belgrade), September 2 2024, https://n1info.rs/english/news/serbian-deputy-pm-vulin-to-meet-putin/.

lxxv "Vulin dobio još jedan ruski orden, sada lično od Putina," *Vreme* (Beograd), 30. januar 2024, https://vreme.com/vesti/vulin-dobio-jos-jedan-ruski-orden-sada-licno-od-putina/.

lxxvi Kierra Frazier, "U.S. sanctions top Serbian security official for actions that support Russia's 'malign activities'," *Politico.com* (Washington), July 11 2023, https://www.politico.com/news/2023/07/11/treasury-sanctions-serbia-spy-chief-00105637.

lxxvii Vuk Cvijić, "Vulin je saučesnik u mom hapšenju," *Radar*, 15. avgust, 2024, https://radar.nova.rs/drustvo/andrej-pivovarov-ruski-opozicionar-posle-zatvora/.

lxxviii Za više o ovome, vidi Petrovic, "Serbia: Government and the Scarecrow."

lxxix "Bloomberg Adria – pitanja u vezi sa investicijama Kine u Srbiju," *Narodna banka Srbije* (Beograd), Oktobar 11 2023, https://www.nbs.rs/sr/scripts/showcontent/index.html?id=19256&konverzija=no.

lxxx "Skupo prijateljstvo: Rastu dugovi Srbije u kineskim bankama," *Insajder* (Beograd), Maj 7 2024, https://insajder.net/teme/skupo-prijateljstvo-rastu-dugovi-srbije-u-kineskim-bankama-video.

lxxxi Dragan Trailović, "Vojna i bezbednosna saradnja Srbije i Kine: pokazatelj nove uloge Kine u Evropi," *Politika nacionalne bezbednosti* 18, no. 1 (2020), https://doi.org/https://doi.org/10.22182/pnb.1812020.6.

lxxxii Trailović, "Vojna i bezbednosna saradnja Srbije i Kine: pokazatelj nove uloge Kine u Evropi."

lxxxiii Ibid.

lxxxiv Ena Bavčić, ed., *Digital Surveillance in Serbia – A Threat to Human Rights?* (Belgrade: BIRN, 2024).

lxxxv Ljudmila Cvetković, "Lekcije kineskih komunista za Vučićevu partiju " *RSE* (Beograd), Jul 7 2021, https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kina-komunisticka-partija/31345565.html.

lxxxvi "„Signal da Srbiji nisu neophodna sredstva EU": Poruke koje šalje poseta Si Đinpinga," *N1* (Beograd), 8. maj 2024, https://n1info.rs/vesti/signal-da-srbiji-nisu-neophodna-sredstva-eu-poruke-koje-salje-poseta-si-djinpinga/.

lxxxvii "Ši i Vučić potpisali izjavu o "zajedničkoj budućnosti" Srbije i Kine ", *VOA* (Beograd), 7. maj 2024, https://www.glasamerike.net/a/poseta-predsednik-kine-si-djinping-beograd-evropa/7601215.html.

lxxxviii Ibid.

lxxxix "Odgovor Istoka na zapadni model: Šta je zajendica sa zajedničkom budućnošću Kine i Srbije," *Sputnik Srbija* (Beograd), Maj 8 2024, https://sputnikportal.rs/20240508/sta-je-zajednica-sa-zajednickom-buducnoscu-koju-kina-gradi-sa-srbijom-1171905763.html.

xc Tamara Spaić, "Deset medijskih sporazuma za „zajedničku budućnost" sa Kinom, zemljom cenzure i progona novinara," *Cenzolovka* (Beograd), 13. maj 2024, https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/deset-medijskih-sporazuma-za-zajednicku-buducnost-sa-kinom-zemljom-cenzure-i-progona-novinara/.

xci "Brkić: Kupujemo autokratski model vladanja, bizarno što ne znamo termin dolaska Sija," *N1* (Beograd), Maj 7 2024, https://n1info.rs/vesti/brkic-kupujemo-autokratski-model-vladanja-bizarno-sto-ne-znamo-termin-dolaska-sija/.

xcii "Xi u Beogradu: Srbija je prvi strateški partner Kine u Evropi," *Al Jazeera Balkans* (Beograd), Maj 8 2024, https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2024/5/8/xi-jinping-i-vucic-pozdravili-gradjane-okupljene-ispred-palate-srbije.

xciii Rade Ranković and Stefan Miljuš, "Odnosi Srbije i Kine," *Voice of America* (Beograd), 8. maj 2024, https://www.glasamerike.net/a/srbija-kina-vucic-si-djinping-diplomatija-ekonomija/7603184.html.

xciv Vuk Velebit, "Proruski narativ u srpskim medijima (2) – Zašto su domaći mediji emotivniji od ruskih?," *Talas* (Beograd), May 22 2019, https://talas.rs/2019/05/22/pro-ruski-narativ-drugi-deo/.

xcv Izabela Kisić, "The pro-Russian media campaign in Serbia," *The Atlantiv Initiatives* (Sarajevo), March 23 2022, https://atlanticinitiative.org/the-pro-russian-media-campaign-in-serbia/.

xcvi Petrovic, "Serbia: Government and the Scarecrow."

xcvii "Serbian media reporting on Ukraine crisis," (Belgrade: CRTA, 2022).

xcviii Vuk Vuksanović, *The Dragon Lands in Belgrade: The Drivers of Sino-Serbian Partnership* (London: London School of Economics, 2021). https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/updates/LSE-IDEAS-The-Dragon-Lands-in-Belgrade.pdf.

xcix Nemanja Todorović Štiplija, ed., *Izveštavanje medija u Srbiji o Evropskoj uniji 2020.* (Beograd: CSP i EWB, 2021).

c Emina Muminović, "Mediji o pomoći u pandemiji: Kina spasilac, EU ostavila Srbiju na cedilu," *European Western Balkans* (Beograd), 30. mart 2021, https://europeanwesternbalkans.rs/mediji-o-pomoci-u-pandemiji-kina-spasilac-eu-ostavila-srbiju-na-cedilu/.

ci Više o tome vidjeti u: Dragoslav Rašeta and Dimitrije Milić, *Međunarodni položaj Srbije - mediji i stavovi građana* (Beograd: Novi treći put, 2024). https://istrazivanja.rs/wp-content/uploads/2024/06/Medunarodni-polozaj-Srbije-mediji-i-stavovi-gradani.pdf.

cii Kovačević, "Zašto Srbija stagnira na putu ka Evropskoj uniji?."

ciii Rezultati istraživanja o stavu građana o srpskoj spoljnoj politici dostupni su na: Vuk Vuksanovic, Luka Steric, and Maja Bjelos, *Public perception of Serbian foreign policy in the midst of the war in Ukraine* (Pristina: BCSP & KCSS, 2022). https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2022/12/Public-Perception-of-Serbian-Foreign-Policy-in-the-Midst-of-the-War-in-Ukraine.pdf.

civ Vuk Vuksanović, Srdjan Cvijić, and Maxim Samorukov, *Beyond Sputnik and RT: How Does Russian Soft Power in Serbia Really Work?* (Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy, 2022).

cv Vuksanovic, Steric, and Bjelos, *Public perception of Serbian foreign policy in the midst of the war in Ukraine*. 3–5.

cvi Milena Đurđić, "Mekarti: Prorusko raspoloženje u Srbiji izazov za cijeli region, brine pad podrške za NATO u Crnoj Gori " *Glas Amerike* (Beograd), April 29 2024, https://www.glasamerike.net/a/pol-mekarti-iri-istrazivanje-balkan-intervju/7588387.html.

cvii Predrag Petrović and Marija Ignjatijević, *Violent Extremism in Serbia: Islamist and Far-right* (Belgrade: Belgrade Centre for Security Policy, 2023). 29.

cviii Predrag Petrovic and Srdjan Hercigonja, *There is No Democracy in Serbia, nor is it Desirable* (Belgrade: BCSP and KCSS, 2022). https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2022/01/There-is-No-Democracy-in-Serbia-nor-is-it-Desirable.pdf.

cix Boban Stojanović, Aleksandar Ivković, and Boris Kaličanin, *Alternative Report on the Position and Needs of Youth in The Republic of Serbia – 2023* (Belgrade: National Youth Council of Serbia - KOMS, 2023)..

cx Rašeta and Milić, *Međunarodni položaj Srbije - mediji i stavovi građana*.

cxi *Stavovi građana Srbije prema Kini*, (Beograd: Institut za evropske poslove, 2023). https://iea.rs/wp-content/uploads/2023/10/37-Stavovi-gradjana-Srbije-prema-Kini-2023.pdf.

cxii Vuksanovic, Steric, and Bjelos, *Public perception of Serbian foreign policy in the midst of the war in Ukraine*.

cxiii "Istraživanja pokazuju da je apsolutna većina građana protiv litijuma," *Nova S* (Beograd), 29. avgust 2024, https://www.youtube.com/watch?v=ni4bk9pslww.

cxiv "Šta kaže istraživanje: Da li je predsednik turnejom odobrovoljio narod po pitanju litijuma?," *N1* (Beograd), 11. septembar 2024, https://n1info.rs/vesti/sta-kaze-istrazivanje-da-li-je-predsednik-turnejom-odobrovoljio-narod-po-pitanju-litijuma/.

cxv "Serbia Turns Its Back on Russia: What This Means for Europe."

cxvi "Pentagon: Saradnja Srbije i NATO-a je kamen temeljac odbrambenog odnosa ", *Tanjug* (Beograd), 12. jul 2024, https://www.tanjug.rs/srbija/politika/99760/pentagon-saradnja-srbije-i-nato-a-je-kamen-temeljac-odbrambenog-odnosa/vest.

cxvii "Romano: Postoji značajan raskorak između saradnje Srbije i NATO i informisanosti javnosti o tome," *EWB* (Beograd), 1. mart 2024, https://europeanwesternbalkans.rs/ewb-intervju-romano-postoji-znacajan-raskorak-izmedju-saradnje-srbije-i-nato-i-informisanosti-javnosti-o-tome/.

cxviii Srdjan Cvijić, "Napustiti ideologije prošlog veka," *Radar* (Beograd), 30. jul 2024, https://radar.nova.rs/feljton/nacertanije-za-21-vek/nacertanije-za-21-vek-drugi-deo/.

cxix Petar Vojinović, "Srbija potpisala ugovor za nabavku 12 višenamenskih borbenih aviona Rafal za 2,7 milijardi evra," *Tango six* (Beograd), 29. avgust 2024, https://tangosix.rs/2024/29/08/poslednja-vest-srbija-potpisala-ugovor-za-nabavku-visenamenskih-borbenih-aviona-rafal/.

cxx Živojin Banković, "Nabavka borbenih aviona za Srbiju: Nemamo izbora da Rafale platimo skuplje i od Katara?," *Tango six* (Beograd), 20. maj 2024, https://tangosix.rs/2024/20/05/nabavka-borbenih-aviona-za-srbiju-nemamo-izbora-da-rafale-platimo-skuplje-i-od-katara/.

cxxi Natasa Miljkovic, "Ponoš i Dragojlo: Izvozom oružja u Izrael i Ukrajinu, srpske vlasti kupuju naklonost Zapada," *Novi dan* (Beograd), 3. septembar 2024, https://www.youtube.com/watch?v=VYRZorfYZfA.

cxxii Nevena Madžarević, *Presedan je što ne znamo šta će rafali imati od naoružanja, Aleksandar Radić*, *Probudi se* (Beograd: Nova S, 2024).

cxxiii Oxford Analytica, "France Mistral cancellation augurs Russia EU standoff," *Emerald Expert Briefings*, no. oxan-es (2015), https://doi.org/https://doi.org/10.1108/OXAN-ES201511.

cxxiv Nebojša Vuković, "Vojna saradnja Srbije i Rusije - stanje i perspektive," *Međunarodna politika* LXXIV, no. 1187 (januar-april 2023), https://doi.org/https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2023.74.1187.3.

cxxv "Vučić predstavio opremu iz Rusije, dok Srbija odbija pozive EU da uvede sankcije," *RSE* (Beograd), 14. februar 2024, https://www.slobodnaevropa.org/a/aleksandar-vucic-repelent-srbija-rusija/32819667.html.

cxxvi "Reuters: Procureli dokument tvrdi da je Srbija pristala da naoruža Ukrajinu ", *RSE* (Beograd), 12. april 2023, https://www.slobodnaevropa.org/a/rojters-dokument-srbija-ukrajina-naoruzanje/32360039.html.

cxxvii Rade Ranković, "Otkud srpsko oružje i municija u Ukrajini i kakav bi mogao da bude odgovor Rusije " *VOA* (Beograd), 5. jul 2024, https://www.glasamerike.net/a/srbija-ukrajina-rat-oru%C5%BEje-municija-rusija-vu%C4%8Di%C4%87/7686689.html.

cxxviii Jelena Janković and Miloš Katić, "U novom paketu EU sankcija i firma iz Srbije. Šta je poznato?," *RSE* (Beograd), 14. februar 2024, https://www.slobodnaevropa.org/a/novi-paket-sankcije-srbija-eu/32818198.html.

cxxix Miloš Katić and Mirjana Jevtović, "Milionske zarade srpskih firmi kroz šemu zaobilaženja sankcija Rusiji " *RSE* (Beograd), 8. novembar 2023, https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-rusija-sankcije-poslovanje/32674619.html.

cxxx Marica Jovanović and Nedeljko Čolić, "Prihod uvećan 1.000 puta: Kojim srpskim firmama su uvedene sankcije zbog izvoza u Rusiju " *NIN* (Beograd), 6. mart 2024, https://www.nin.rs/ekonomija/vesti/46051/prihod-uvecan-1000-puta-kojim-srpskim-firmama-su-uvedene-sankcije-zbog-izvoza-u-rusiju.

cxxxi Mladen Savatović, "Ambasadori – o litijumu sve najbolje: „Nepristojna diplomatska promocija rudarenja"," *N1* (Beograd), 7. jul 2024, https://n1info.rs/vesti/ambasadori-o-litijumu-sve-najbolje-nepristojna-diplomatska-promocija-rudarenja/.

cxxxii Arthur Leichthammer, *Mining for Tomorrow: The strategic importance of critical raw materials for Europe's industry* (Berlin: Hertie School - Jacques Delors Centre, 2024).

cxxxiii "Zašto je Nemačka zainteresovana za srpski litijum? ," *RSE* (Beograd), 9. avgust 2024, https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-nemacka-litijum-iskopavanje/33072505.html.

cxxxiv Biljana Roscic, "Tri razloga za litijum iz Srbije i dva protiv," *Deutsche Welle* (Bonn), 21. jul 2024, https://www.dw.com/sr/nema%C4%8Dka-%C5%A1tampa-tri-razloga-za-litijum-iz-srbije-i-dva-protiv/a-69721610.

cxxxv "Nemačka državna sekretarka: Litijum neće doneti Srbiji popust na putu ka EU," *Insajder* (Beograd), 12. avgust 2024, https://insajder.net/prenosimo/nemacka-drzavna-sekretarka-litijum-nece-doneti-srbiji-popust-na-putu-u-eu.

cxxxvi Jovana Đurović, "Srbija i SAD potpisale sporazum o energetici koji "jača strateško partnerstvo"," *VOA* (Beograd), 18. septembar 2024, https://www.glasamerike.net/a/srbija-amerika-sporazum-o-strateskoj-saradnji-energetika/7789232.html.

cxxxvii "Sporazumi o 2,7 milijardi evra novih investicija kompanija Kine u energetski sektor Srbije," *Novi magazin* (Beograd), 9. maj 2024, https://novimagazin.rs/ekonomija/323088-sporazumi-o-27-milijardi-evra-novih-investicija-kompanija-kine-u-energetski-sektor-srbije.

cxxxviii Stevanović, "Nabavkom gasa iz Azerbejdžana, Srbija smanjila zavisnost od ruskog energenta: Ali to ima svoju cenu."

cxxxix Nedeljko Čolić and Filip Đorđević, "Vnimanie, govorit Moskva: Tri ključa za čitanje ruskih poruka o iskopavanju litijuma u Srbiji," *NIN*, 18. avgust, 2024, https://www.nin.rs/politika/vesti/55223/zasto-se-rusija-ukljucila-u-pitanje-srpskog-litijuma-i-to-na-neocekivan-nacin.

cxl "Vulin zahvalio Moskvi za 'upozorenje na pokušaj državnog prevrata' u Srbiji ".

cxli "Vučić otkrio da je dobio zvanične informacije iz Rusije da se pripremaju masovni neredi u Srbiji," *Euronews* (Beograd), 9. avgust 2024, https://www.euronews.rs/srbija/politika/132931/vucic-otkrio-da-je-dobio-zvanicne-informacije-iz-rusije-da-se-pripremaju-masovni-neredi-u-srbiji/vest.

cxlii *The National Endowment for Democracy:WhatIt Is and What It Does*, (Beijing: Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, August 9, 2024).

cxliii ""Bele rukavice" američke vlade u Srbiji: Kina otkrila ko stoji iza obojene revolucije u Beogradu," *Russia Today Balkan* (Beograd), 16. avgust 2024, https://lat.rt.rs/srbija-i-balkan/104800-ned-amerika-obojena-revolucija-kina-srbija-cia/.

cxliv Jelena Filipović, "Američki NED sponzorisao proteste protiv srpske vlade," *Politika* (Beograd) 2024, https://www.politika.rs/sr/clanak/627928/Americki-NED-sponzorisao-proteste-protiv-srpske-vlade.

Atlantska inicijativa

Centar za sigurnosna i pravna istraživanja

www.atlantskainicijativa.org